

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS.....	2
1. A KÖRNYEZETI SZOCIALIZÁCIÓ.....	4
1.1. DEFINÍCIÓK ÉS ÉRTELMEZÉSEK.....	4
1.2. A KÖRNYEZETI SZOCIALIZÁCIÓ JELLEMZŐI.....	5
1.3. A KÖRNYEZETI ATTITÚD ÉS ÖSSZETEVŐI	6
1.4. A KÖRNYEZETI SZOCIALIZÁCIÓ FONTOSABB SZÍNTEREI.....	8
1.4. 1. A CSALÁD.....	8
1.4. 2. AZ ISKOLA.....	9
1.4. 3. A KORTÁRS KÖZÖSSÉGEK	10
1.4. 4. A MÉDIA	11
1.4. 5. EGYHÁZAK	12
1.4. 6. A KÖRNYEZETVÉDELMI CIVIL SZERVEZETEK.....	13
1.4. 7. A PÁRTOK	14
2. A KÖRNYEZETI SZOCIALIZÁCIÓ FONTOSABB SZÍNTEREINEK KÉRDŐÍVES VIZSGÁLATA.....	15
2.1. A VIZSGÁLAT MÓDJA	15
2.2. MINTAVÉTELI HELYEK	16
2.3. MINTAVÉTELI CSATORNÁK.....	16
2.4. A MINTA SZOCIODEMOGRÁFIAI JELLEMZŐI.....	16
2.5. A HIPOTÉZIS	22
3. KVANTITATÍV VIZSGÁLATI EREDMÉNYEK.....	23
3.1. A LINEÁRIS KAPCSOLAT MEGÁLLAPÍTÁSÁNAK MÓDJA.....	23
3.2. A VÁLASZOK SZÁMSZERŰSÍTÉSÉNEK MÓDJA	24
3.3. LINEÁRIS KORRELÁCIÓS VIZSGÁLATOK A MINTÁN	24
3.4. KVADRATIKUS KORRELÁCIÓS VIZSGÁLATOK A MINTÁN	32
3.5. KONKLÚZIÓ.....	34
4. KVALITATÍV VIZSGÁLATI EREDMÉNYEK	38
4.1. FELÜLÍRHAJÁK-E EGYMÁS HATÁSÁT A KÖRNYEZETI SZOCIALIZÁCIÓ EGYES SZÍNTEREI?	38
4.2. SZITUÁCIÓK, AMELYEK BEN EGY KÖRNYEZETI SZOCIALIZÁCIÓS SZÍNTÉR DÖNTŐ HATÁSSAL VOLT A MEGKÉRDEZETTEKRE.....	39
4.3. A KÖRNYEZET VÉDELMEHEZ VALÓ VISZONY ÁLTAL OKOZOTT TÁRSADALMI KONFLIKTUSOK	40
4.4. A KÖRNYEZETI KONFLIKTUSOK FEOLDÁSI LEHETŐSÉGEI	44
4.5. A KÖRNYEZETI SZOCIALIZÁCIÓ INTÉZMÉNYEINEK HATÉKONYABBÁ TÉTELE	45
ÖSSZEFOGLALÁS.....	48
FORRÁSOK.....	49
MELLÉKLET.....	51
A KUTATÁSOM ALAPJÁUL SZOLGÁLÓ KÉRDŐÍV	51

Bevezetés

*„A társadalom a múlt, a jelen és a jövő generációi közötti partnerség.”
/Edmund Burke/*

Edmund Burke, ír filozófus több mint 200 évvel ezelőtt megfogalmazott gondolata a környezet állapotáért aggódó mai ember számára is aktualitással bír. Napjaink megkerülhetetlen globális problémájává vált a túlzott környezetterhelés, a biodiverzitás csökkenése, a féktelen energiahasználat, a globális felmelegedés, a növekvő hulladéktermelés, és még folytathatnánk a sort. Arról viszont már kevesebbet hallani, hogy vajon miként lehetne az állampolgárok környezeti érzékenysége hatni. Hogy miként lehetne elérni, hogy az emberek gondolkodását ne csak az egyre szigorodó környezetjogi szankciók formálják, hanem ténylegesen önmagukévá tegyék a környezeti értékeket. Hogy ne kényszerből, hanem meggyőződésből cselekedjenek környezettudatosan. Dolgozatom célja, hogy egy lépéssel közelebb kerüljek ennek a kérdésnek a megválaszolásához. Vizsgált területem a környezetszociológia, azon belül a környezeti szocializáció intézményeinek vizsgálata. Témaválasztásomat az aktualitása mellett a viszonylag hiányos hazai és nemzetközi szakirodalom is indokolja. A környezetszociológia egy csupán pár évtizedes múltra visszatekintő, többségében kvalitatív vizsgálatok tapasztalataira épülő aldiszciplína, amelyben inkább kerültek túlsúlyba a publicisztikai műfajban közreadott gondolatok a tudományos jellegű értekezésekkel szemben. Szakirodalom után keresve meglepően kevés hazai tanulmánnyal találkoztam. Míg a családi, az iskolai, vagy a politikai szocializációval kiterjedt szakirodalom foglalkozik, addig a környezeti szocializáció egy még alig vizsgált terület. Mindezek okán döntöttem amellet, hogy készítek egy primer kutatást a felnőtt magyar lakosság körében, melyben a környezeti szocializációban szerepet játszó legfontosabb színterek – a család, az iskola, a kortárs közösségek, a média, az egyházak, a környezetvédelmi civil szervezetek és a pártok – szerepét elemzem.

Dolgozatomban elsőként választ kerestem a szakirodalom alapján arra, hogy mit is értünk a környezeti szocializáció fogalma alatt. Bemutatom a környezeti szocializáció színtereit, mint aktorokat, melyek az egyén élete során a környezeti érzékenysége hatással vannak. A második fejezetben ismertetem az online kérdőíves megkeresésen és személyes interjúkon alapuló kutatásomat; a vizsgálati módszert és a vizsgálati mintát. A harmadik fejezetben a zárt kérdések alapján végzett kvantitatív vizsgálati eredményeimet ismertetem. Itt egyebek mellett olyan kérdéseket próbálok megválaszolni, hogy az egyes színterek milyen mértékben befolyásolják az egyén környezeti szocializációját. Korrelációs vizsgálatokat

végzek a válaszadók szociodemográfiai jellemzői és a környezeti szocializációs színterek általuk értékelt hatásai között. A negyedik fejezetben a kutatásom kvalitatív része kerül ismertetésre, melyben nyílt kérdéseket tettem fel az interjúalanyoknak. Arra keresek választ, hogy felülírhatja-e egy szocializációs intézmény egy másik hatását. Mely intézmények voltak döntő hatással a megkérdezett személy környezeti értékekhez való viszonyulására? Hogyan tehető hatékonyabbá az intézmények környezeti nevelésben betöltött szerepe? Végül összegzem a kutatásaimat, következtetéseket vonok le és további javaslatokat teszek.

1. A KÖRNYEZETI SZOCIALIZÁCIÓ

1. 1. Definíciók és értelmezések

A környezetszociológia kialakulása William R. Catton és Riley Dunlap Jr. nevéhez fűződik, akik elsőként mutattak rá a hetvenes években arra, hogy szakítani kell azzal a szociológiai gyakorlattal, amely nem veszi figyelembe elemzése során a természeti változókat. Érvelésük szerint a korábbi emberközpontú gondolkodás az ember dominanciájára, kivételezett helyzetére épül, és úgy véli, hogy a gazdasági fejlődésnek nincsenek biológiai és fizikai határai. E gondolatok alapján született meg a környezetszociológia, azon belül a környezeti realizmus és a környezeti konstruktivizmus, melynek tárgykörébe tartozik a környezeti szocializáció (Albert, 2010).

A dolgozatom alapjául szolgáló környezeti szocializációs vizsgálatok ismertetése előtt feltétlenül szükséges definiálni a környezeti szocializáció fogalmát. A szakirodalomban nem létezik egységes és mindenki által elfogadott definíció arra, hogy mit is értünk környezeti szocializáció alatt. A szakirodalmat tanulmányozva a kifejezésnek sokféle jelentésével találkoztam.

Egy ilyen definíció szerint (Havas, 1998) környezeti szocializációnak nevezzük azt a folyamatot, amely során az utódaink megtanulják a szüleiktől – elsősorban utánzásos, modellkövetéses mechanizmusokkal -, hogyan viszonyuljanak környezetünkhöz, annak természeti, épített, ember által megalkotott és társas vonatkozásaihoz. Más definíció (Lükő, 1999) szerint a környezeti szocializáció során a fejlődő egyén elsajátítja a szűkebb és tágabb környezete szabályait, vagyis szocializálódik. Egy megint másik definíció (Európai Parlament 17. 12. 1993. OJ C, 1994. január 24.) szerint az egyén környezeti polgárrá való szocializációs folyamatai meghatározó szerepet játszanak a társadalmi beilleszkedési folyamatban. A környezeti polgár fogalmi tartalmát a fenntartható fejlődésre való törekvésben kell keresnünk.

Elemezzük e három kiragadott fogalmat! Az első definícióból nem következik, hogy a környezeti szocializáció célja a környezetterhelés csökkentése lenne. A megfogalmazás szerint a környezeti szocializáció egy olyan folyamat, amely során kialakul az egyén környezethez való viszonyulása. A viszonyulás milyenségéről már nem tesz említést. Vagyis a környezeti szocializáció részének tekinti az egyén környezetet veszélyeztető magatartásának kialakulását is. A hangsúly itt a tudatosságon van, a tudatosan felvállalt környezethez való viszonyulásunkon.

A második definíció szerint a szocializáció a környezet normáinak, szabályainak elsajátítását jelenti. Arról nem szól, hogy ezek a normák valóban az egyén környezet-

terhelésének csökkentését szolgálják-e. Arról sem szól, hogy az egyén belső meggyőződésévé tegye a környezetkímélő viselkedést, csupán a társadalom elvárásaihoz igazítja annak kívánatos szintjét.

A harmadik definíció a fenntartható fejlődés fogalmából indul ki, amelynek szintén nincs egységesen elfogadott definíciója. A szakirodalom megkülönböztet gyenge és erős fenntarthatóságot. Ugyanakkor eltérő szerzők az erős/gyenge fenntarthatóság dimenziók mentén esetenként több – akár négy – különböző közgazdasági elméletet is meghatároznak (Goodland – Daly, 1996; Turner, 1989).

Összefoglalva az eddigieket, megállapíthatjuk, hogy a környezeti szocializáció nem azonos a környezetkímélő magatartás magunkévá tételével.

1. 2. A környezeti szocializáció jellemzői

A környezeti szocializációra értelemszerűen igazak mindazok a jellemzők, amelyek bármely más szocializációs folyamatra. Ezek a következők:

- A szocializáció minőségi változásokkal járó folyamat, amely egyre differencializáltabb szervezéssel jár.
- A szocializáció a fogantatástól a halálig tart.
- A szocializáció során bekövetkező változások tükrözik az emberi faj jellegzetességeit és a fejlődő egyén egyedi vonásait.
- A szocializáció és a fejlődés egymástól elválaszthatatlan folyamatok.
- A szocializációt biológiai (genetikai) és társas hatások (környezet) egyaránt befolyásolják.
- A különböző képességek és készségek kibontakozásának sorrendje és ritmusa nincs hatással arra, hogy milyen szintig tudunk fejlődni az életút során.
- A szocializáció lehet közvetlen vagy közvetett folyamat. Közvetlen szocializációról akkor beszélünk, ha az értékek átadása és az információ személyes kontaktus révén valósul meg (pl. környezetvédelmi ismeretek oktatása az iskolában). A közvetett szocializációhoz nincs szükség személyes kontaktusra, ennek során a környezetvédelem fontosságáról vallott nézeteink a mindennapi, sokszor véletlen tapasztalatok útján változnak (Albert, Leveleki, 2010).

Dolgozatomban a társas hatások (környezet) szerepét fogom elemezni, nem térek ki a szocializációt befolyásoló biológiai (genetikai) hatásokra.

1. 3. A környezeti attitűd és összetevői

A társas hatások szerepe befolyásolja, hogy az egyén milyen környezetre vonatkozó szociális attitűdökkel vagy röviden milyen környezeti attitűdökkel rendelkezik. Az attitűd általános fogalma (Hunyadi, 1984) úgy szól, hogy tapasztalat révén szerveződött mentális és idegi készenléti állapot, mely irányító vagy dinamikus – készítő, mozgósító hatást gyakorol az egyén reagálására mindazon tárgyak és helyzetek irányában, amelyekre az attitűd vonatkozik. Tömörebben megfogalmazva, az attitűd tartós értékelő beállítódást jelent. A klasszikus hármas felosztás szerint az attitűd kognitív (megismerésen alapuló), affektív (érzelmi) és viselkedéses dimenziókból tevődik össze (Hunyadi, 1984). A kognitív dimenziót a tárgy tulajdonságaira, más tárgyakhoz való viszonyára vonatkozó ismeretek, vélekedések, értékelő gondolatok képezik. Az érzelmi dimenzió alatt a környezetre irányuló érzelmeket értjük. A viselkedést az érzelmek és a gondolatok együttesen alakítják ki.

Mivel az attitűdöknek érzelmi összetevője is van, az attitűdök lehetnek pozitív és negatív minőségűek is. A pozitív környezeti attitűddel rendelkező egyént érdekli a környezet állapota, vannak róla megbízható ismeretei, pozitív érzelmeket táplál iránta és ennek megfelelő életvitelt folytat. A negatív környezeti attitűddel rendelkező ember többnyire nem ismeri a környezetét, nincs tudatában, közömbös vagy romboló a környezetéhez fűződő viszonya. E két attitűdöt jellemző minőségeken belül természetesen folyamatos az átmenet a környezetkímélő viselkedés teljes elfogadásától a szélsőséges elutasításig (Takács-Sánta, 2008).

Az érzelmek fontos szerepe a környezeti attitűdökben is rámutat arra, hogy a környezeti szocializáció nem azonos a környezetkímélő viselkedés magunkévá tételével. Ezt olyannyira lényeges megállapításként kezeli több szerző, hogy a környezeti attitűdöket az érzelmi összetevőire szűkíti. Ennek megfelelően a környezeti érzékenységet környezeti attitűdként határozzák meg (Schultz, 1999). Dolgozatomban nem ezt a szűkebb definíciót követem, már csak amiatt sem, mert a környezeti attitűd három összetevőjét nem lehet teljes mértékben elválasztani egymástól. Lássunk egy példát erre! A veszélyes hulladékok elhelyezésében rejlő veszélyek felismerésével inkább törekszünk arra, hogy minél kevesebb ilyen hulladékot termeljünk. Láthatjuk, hogy a kognitív (megismerő) folyamatok és a viselkedésünk között pozitív korreláció feltételezhető. Hasonlóan pozitív korrelációt

ismerhetünk fel az érzelmeink és a viselkedésünk között. Például egy állatkerti látogatás során szerzett élményeink ösztönözhetnek arra, hogy adakozzunk a létesítmény javára. Ez a pozitív korreláció – hasonlóan az előző példához – azonban nem szükségszerű. Sok más dologtól is függ, például a habitusunktól és a személyes képességeinktől. Az adakozás esetében például az anyagi helyzetünktől. Hogy pontosan mi mindentől is, arra választ adhatnak a környezetkímélő viselkedés mögötti okai tényezők. Ezek négy fő csoportba sorolhatóak (Stern, 2000).

Az első csoportot képezik a külső vagy kontextuális kényszerek, ilyenek például a jogszabályok, a társadalmi elvárások, a pénzügyi és gazdasági ösztönző mechanizmusok. A forrás (Stern, 2000) nem tér ki rá, de a környezeti gazdaságtan ezt a csoportot (környezetszabályozási eszközök) három külön kategóriaként kezeli, ezek a közvetlen szabályozó eszközök (direct regulation), a közgazdasági eszközök (economic instruments) és a meggyőzés eszközei (suasive instruments) (Takács-Sánta, 2008). Előbbibe tartoznak a környezetvédelmi jogszabályok, amelyek közvetlenül hatnak és amelyek mögött bírósági kényszerítő erő áll, tehát ezek valóban kényszerítő eszközök. Például ilyen, hogy gondoskodom a telkemen a parlagfű-irtásról a jogszabályban meghatározott módon és határidőre, mert különben növényvédelmi bírságot kell fizetnem. A közgazdasági eszközök közvetett eszközöknek tekinthetők, amelyek például a költségeken keresztül hatnak a keresletre. Például a dohánytermékek vásárlását visszavetheti a jövedéki adójuk emelése, vagy a korlátozott feltételek között való árusításuk. Olyan is előfordulhat, hogy valaki valamilyen ösztönző hatására sajátít el egy attitűdöt. Például visszaváltható göngyölegben vásárol üdítőt, mert a nem visszaválthatónál az olcsóbb.

A második típusba tartoznak a személyes képességek, amelyek befolyásolják, hogy van-e lehetőségünk környezetkímélő viselkedést követni. Ilyen például, hogy van-e elég időnk szelektíven gyűjteni a szemetet és elszállítani a kissé távolabb lévő szelektív hulladékgyűjtő szigetbe. De ugyanez lehet mozgáskorlátozottság kérdése is. Anyagi lehetőségeink is behatárolhatnak abban, hogy mennyire környezetkímélően élünk. Például nem mindenki engedheti meg magának, hogy korszerűsítse a lakása fűtését, energiatakarékosabb háztartási berendezéseket vásároljon, vagy akár csak lecserélje a hagyományos izzókat energiatakarékos LED izzókra.

A harmadik csoportba a szokások és a rutin tartozik. Ez szervezeti szinten a bevett eljárást jelenti, az egyének esetén pedig a mindennapi életvitel részét.

A negyedik csoportba az attitűdjellegű tényezők sorolhatóak. (Az attitűd fogalmát ld. fentebb.) E tényezők egyike a környezettudatos viselkedésre való általános hajlandóság. Ezt a

hajlandóságot különféle attitűdjellegű változók teremtik meg (Stern 2000, Stern és mtsi., 1999), ezek egyike a környezeti érzékenység.

1. 4. A környezeti szocializáció legfontosabb színterei

A környezeti szocializációban több különböző aktor, intézmény játszik szerepet. Nevezhetjük ezeket szocializáló ágenseknek is. Az általam legfontosabbaknak vélt, és a kutatásaimba bevontak ezek közül a következők:

1. család;
2. iskola;
3. kortárs közösségek;
4. média;
5. egyházak;
6. környezetvédelmi civil szervezetek;
7. pártok.

Az alábbiakban röviden jellemzem ezeket az intézményeket/színtereket.

1. 4. 1. A család

Fejlődéslélektani sorrendben haladva az első intézmény, amely hatással van a környezeti szocializációkra, az a család. A család az első helyszín, amely életviteli mintákat képvisel, ahol a szülők vagy nevelők hatással vannak a gyerekre, az általa elsajátított környezeti értékekre és az elsajátítás módjára.

A család szocializációs hatása már egészen kis gyermekkorban elkezdődik. Amikor egy gyerek az anyukájához fordulva megkérdezi, hogy miért nem szedhet az erdei kiránduláson hóvirágot, akkor az anyukájától azt a választ kapja, hogy bünteti a törvény. Ezzel a gyermek egy számára hiteles forrásból egy korai és fontos bevezetést kap a tágan értelmezett környezetvédelembe anélkül, hogy a környezetvédelem és a védett növények fogalmakat megértené. Utóbbiról csak évekkel később, kisiskolás korban szerez ismereteket.

A család egyben az a hely is, ahol elsőként betekintést nyerünk egy háztartás működésébe a házimunkától a bevásárlási szokásokon át a pénzkezelésig (Albert – Leveleki, 2010). Egy kertes házban nevelkedő kisgyermek például megtanulja a kerti munkákba való

besegítésnél a szüleitől, hogy miért fontos a gyomirtás, a komposztálás vagy a környezetkímélő permetezés. A bevásárolni küldött gyermek tanácsot kap a szüleitől, hogy a nagyobb és méretgazdaságosabb palackozású üdítőt válassza a kicsi helyett.

Megoszlanak a vélemények arról, hogy mennyire erős a család, mint szocializációs aktor szerepe. A hétköznapi tapasztalatok egymással ellentétesek. Egy részről tapasztaljuk, hogy a családban elsajátított viselkedésminták generációról generációra „öröklődnek”, tovább élnek. Ezt erősítheti, ha a családban a gyerek ugyanazt a foglalkozást választja, mint a szülő (régebben volt ez jellemző, de ma is előfordul), vagy „ugyanabban nő fel” (ld. családi gazdaságok), vagy hasonló politikai nézeteket vall, mint a szülei. Más részről, tapasztalható, hogy a gyerekek egy idő után – akár aktívan – szembefordulnak a szüleik által vallott értékekkel. Ilyen volt például a Bős-Nagymarosi Vízlépcső megépítése elleni tiltakozás, amely a nyolcvanas évek Magyarországnak legjelentősebb ellenzéki eseménye volt, amelyben sok fiatal részt vett, és amely később a rendszerváltás egyik szimbólumává vált. Ez a két, egymással ellentétes példa rámutat arra, hogy nem feltétlen válnak véglegessé a családon belül elsajátított környezeti értékeink.

1. 4. 2. Az iskola

Fontosságában talán a második szocializációs intézmény az iskola. Bár már óvodás korban kapnak intelmeket a gyerekek arra, hogy ne lépjenek füre, vagy adott esetben ne szakítsák le a virágokat, az általános iskola az első hely, ahol környezetvédelmi ismeretekhez jutnak a gyerekek. A nevelési kutatások eredményeinek elemzése (Hines 1984) rámutat arra, hogy a környezettudatos életvitelt tanúsító személyek ismerik a fontosabb környezeti fogalmakat, az aktuális környezetvédelmi problémákat és tennivalókat, ismerik az adott probléma megoldásához használható cselekvési stratégiákat, hisznek a tevékenységük jelentőségében, elkötelezettek, és gyakorlatuk van az önálló cselekvésben.

Az iskolai környezeti szocializációs hatások sajátossága, hogy jóval homogénebbek és kevésbé differencializáltak, mint más szocializációs intézményekhez köthető hatások. Magyarországon az iskolarendszerű környezeti nevelés célját, tartalmát és követelményeit, a kívánatos attitűdöket és értékeket a Nemzeti Alaptanterv kerettanterve, valamint több műveltségterület tananyaga, fejlesztési és minimális követelményei tartalmazzák. Viszont kissé differencializálja a hatásokat, hogy a környezeti nevelés nem csak önálló, összegző tantárgyként (pl. Ember és természet c. tantárgy) jelenhet meg, hanem az egyes tárgyakba integráltan is. Csak egy példát ragadnék ki erre, az atombombát. Történelem órák keretében

szó esik a II. világháborúban felrobbantott első nem kísérleti atombombáról, fizika és kémia órán az atombomba működése, biológia órán az élettani hatásai, etika órán a bevetésének erkölcsi vonatkozásai kerülhetnek ismertetésre és megvitatásra. A gyakorlati környezettudatosságra jóval kisebb hangsúly kerül, ezek jellemzően a tankönyvek apró betűs szövege vagy ajánlott olvasmányai között szerepelnek. Kiemelendők azonban az iskolák által szervezett környezetvédelmi vetélkedők, a sok helyen évről-évre megrendezésre kerülő Föld napi programok.

A közoktatás keretein belül való környezeti ismeretek elsajátítása egyes kutatások szerint (Hines és mtsai., 1986) nem elegendő a környezetért felelős magatartásnak, csupán szükséges feltétele annak. Szükség van a környezetvédelmi problémák ismeretére, az ezzel kapcsolatos elemző és értékelő képességekre, a megfelelő cselekvéssel kapcsolatos attitűdökre és értékekre. Segítséget nyújthat ebben a szemléltetés pedagógiája, amely alkalmas arra, hogy az iskola környezeti szocializációs hatását differencializálja. Ez azért fontos, mert a környezeti szocializáció több eltérő módon valósulhat meg. Nem kizárólag az elméleti környezetvédelmi ismeretek elsajátításával, hanem a gyakorlati tapasztalattal, a mindennapi rutin kialakulásával. Ilyen, a mindennapi rutin részét képező környezetvédelmi ismeret, hogy például tudjuk, a lakóhelyünk közelében hol található szelektív hulladékgyűjtő sziget vagy ismerjük a komposztkészítés eljárását és így tudjuk kezelni a komposztládát vagy akár a kertünkben is létre tudunk hozni egy komposztáló gödröt.

1. 4. 3. A kortárs közösségek

A gyerekek és a fiatalok élete három fontos helyszínen zajlik: a családban, az iskolában és a kortársak között. A kortárs csoport személyiség alakulására gyakorolt hatása mind a kisgyermekkorban, mind a serdülő- és ifjúkorban jelentős. A kortárs csoportokon belüli kapcsolatokat elsősorban az különbözteti meg a családon belüliektől, hogy azok egyenrangú felek közötti viszonyok, és “demokratikusabbak”, mint a szülő-gyermek kapcsolat (Giddens, 1995). A kortárs csoport gyakran vonatkoztatási (referencia-) csoport is, ahol a gyermek maga választotta mintákhoz, normákhoz igazodik (Albert, Leveleki, 2010). Mivel egy kortárs csoportba való beilleszkedés feltétele, hogy az egyén a csoporttal megegyező értékeket valljon és alkalmazkodjon a csoport értékrendjéhez, viselkedési mintáihoz, a csoportban szerzett minták felülírhatják az otthonról hozottakat. A legújabb szocializációs kutatások rámutattak arra, hogy a kortárs közösség, mint aktor, szerepe egyre inkább felértékelődik,

ezzel együtt pedig a család (főként a szülők) szerepe csökken. Ez vonatkozhat az otthonról hozott környezetudatossággal kapcsolatos mintákra is.

1. 4. 4. A média

A médiát gyakran emlegeti a negyedik hatalmi ágként, a három klasszikus hatalmi ág (törvényhozás, végrehajtás, igazságszolgáltatás) mellett, utalva napjainkban betöltött jelentős véleményformáló, mintaközvetítő szerepére. A 2011-es Eurobarométer kutatások¹ alapján az uniós átlaghoz hasonlóan Magyarországon a televízió az elsődleges tájékozódási csatorna. Egy átlag magyar 4,2 órát néz naponta televíziót; négy felnőttből három hallgat rendszeresen rádiót, s tesz ki ezt napi 4-6 órán keresztül². Alkalmas ezért széles tömegek gyors megszólítására, ami a környezethez való viszonyulással kapcsolatos minták közvetítésére is igaz. Ezek a minták azonban jóval ellentmondásosabbak, mint az elsődleges szocializációs színterek által közvetítettek. Például a reklámok és hirdetések között nagy arányban jelennek meg a fogyasztói életvitel elsajátítására ösztönző felhívások. A reklámok többsége nem közhasznú, hanem profitcélokat szolgál: egy adott termék vagy szolgáltatás igénybevételét. Az igénybevételnél azonban legtöbbször többlet mondanivalót is sugallnak: ez lehet a termék pazarló felhasználása. Ugyanakkor – a reklámok példájánál maradva – felhívhat egy profitcélú reklám közvetve környezettudatosságra is, például rámutat egy alacsony fogyasztású autó előnyeire. A reklámok azonban lehetnek nonprofit, társadalmi célúak is, például ilyen a Fővárosi Közterület-fenntartó Zrt. „Tiszta sor” szlogenű reklámja.

A második legfontosabb hazai tájékozódási csatorna, amit mindenképp meg kell említenünk, az az internet. Az Eurobarométer reprezentatív felmérésében megkérdezettek 78 %-a rendelkezett internet-hozzáféréssel. Kiemelendő az internethasználat szerepe a gyerekek és fiatalok esetében, különös tekintettel közösségi oldalak használatára. Mára az internet jelentős szocializációs közeget nyújt mind az egyén, mind a kortárs közösségek számára.

1. 4. 5. Egyházak

¹ Standard Eurobarométer 76/2011 Ősz. Forrás: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb76/eb76_hu_hu_nat.pdf

² Szonda Ipsos 2009. decemberi kutatási adata

Az ökológiához való viszonyt befolyásolja, hogy mit gondolunk a saját természetünkről és a sorsunkról – ezt pedig a vallás határozza meg (White, 1967). Abban a legtöbb vallás képviselői egyetértenek, hogy a környezeti értékek megőrzése etikai felelősségünk. (Erre utalnak a közösen kiadott környezetvédelmi témájú deklarációk is.) A vitákat tehát elsősorban nem a különböző felekezetekhez való tartozás váltja ki, sokkal inkább a szekularizáció, azaz a vallás és az egyház szokásainak a társadalmak mindennapi életéből való elkülönülésének és kiszorulásának folyamata.

Valamennyi nagy világvallás fontosnak tartja a környezet védelmét. A Biblia mindjárt az első könyvben, a Teremtés könyvében így ír erről: „Az Úristen, bebocsátva az első emberpárt az Édenkertbe, azt mondta Ádámnak: *őrizd és műveld* ezt a földet.” A zsidó vallásban szintén számos intelem szól a környezet védelme mellett. „Amikor Az Úr megteremtette Ádámot, megmutatta neki az Éden-kert valamennyi fáját, és azt mondta neki: Nézd a művem, milyen szép, milyen pompás! Ezt mind én teremtettem neked. Vigyázz, ne rongáld meg, ne pusztítsd el a világmindenségemet, mert ha tönkre teszed, nincs, aki helyrehozza azt.” (Kohélet Rabba 7) Az iszlám vallás szerint az ember, aki a Földön tartózkodik, felelős a környezet gondozásáért, javításáért, építéséért és megóvásáért. Ennek érdekében alapelveket sorol fel: mértékletesség, növényzet pótlása, kíméletesség és könyörület, ügyelés a tisztaságra, szépítkezés és szépítés. A hindu tanítások szerint az ember képes arra, hogy tönkre tegye a világot, de ez egyáltalán nem elkerülhetetlen. Semmi baj nincs, ha az ember harmóniában él az isteni renddel.

White szerint ma, a “post Christian” korban a gondolkodásunk és beszédünk már nem keresztényi és tévesen értelmezzük a Bibliát. A Föld uralmunk alá hajtása, mint isteni parancs, arra utal, hogy bár Isten uralmat adott az embernek, de ez egyidejűleg megköveteli tőle a gondnokságot is (Albert, Farkas, 1997). Más szerzők a természettől való eltávolodásunk egyik legfőbb okának a mítoszok, a természeti népek korának lejártát tekintik (Molnár, 2009). A mítoszok korában az ember benne élt a természetben, annak integráns része volt, javaival való fenntartható gazdálkodása a természet szellemeinek kiengesztelésével, totemállatok kijelölésével és más rituálék részeként valósult meg.

1. 4. 6. A Környezetvédelmi civil szervezeteke, zöld mozgalmak

A környezet védelmét szolgáló jogszabályok csak ott hatnak, ahol a célok és érdekek tekintetében előzetesen konszenzus jött létre a különböző erőközpontok között. Szükség van arra, hogy a helyi tapasztalatok, az érdekelt lakossági csoportok véleménye is beépüljön a döntéshozatali és végrehajtási folyamatokba (Albert, Leveleki, 1997). Ezt a közvetítő szerepet igyekeznek betölteni a környezetvédelmi civil szervezetek, melyek széles jogkörökkel rendelkeznek, akár döntéshozatalról, akár jogalkotásról vagy véleményezésről van szó. A környezetvédelmi törvény lehetőséget ad a környezetvédelmi egyesületeknek arra, hogy közreműködjenek területfejlesztési, területrendezési és környezetvédelmi programok kidolgozásában, véleményezzék a környezettel kapcsolatos jogszabályok, környezeti vizsgálatra kötelezett program tervezeteit (1995. évi LIII. tv. 98. §). Lehetőséget ad a döntéshozatalban való részvételre: a környezetvédelmi egyesület közigazgatási eljárást indíthat, pert indíthat a környezethasználó ellen, részt vehet különös eljárásokban, ügyfélként kérheti a bíróságtól, hogy a veszélyeztetőt tiltsa el a jogsértő magatartástól, a környezethasználót kötelezheti a kár megelőzésére (99. §).

A civil szervezetekben rejlő érdekérvényesítési lehetőségek kihasználásának szükséges feltétele a „politikai tanulás”. A konvencionális racionalitás ugyanakkor ezt előszeretettel lenézi, mondván nemzetközi összehasonlításban a magyar társadalom civil szervezeti aktivitása kifejezetten alacsonynak tekinthető³. Magyarország állampolgárainak szervezeti kötődése annyira alacsony, hogy szinte megkérdőjelezi a civilmozgalmak szociális integrációban betöltött szerepét. Jellemző az ország állampolgáira, hogy „bezárkózó, atomizált közösségben élnek”, ahol a család jelenti az egyetlen működő társadalmi kontinuitást (Kern, Szabó, 2010). Ezt erősíti többek között az Ipsos és a Medián 2010-es felmérése, amely szerint a magyar választókorú népesség négyötödének nincs semmiféle civil, társadalmi kötődése, egyhated egy szervezetnek, 4 százalékuk kettőnek, 2 százalékuk pedig három vagy több egyesületnek, társaságnak, önkéntes csoportnak volt tagja. Egyetlen esetben sem fordult elő a rendszerváltás óta, hogy a civil aktorok képesek lettek volna a pártok és a kormányzat támogatása nélkül önállóan összegyűjteni egy általuk kezdeményezett referendum kiírásához szükséges aláírás-mennyiséget (Kern, Szabó, 2010).

³ European Social Survey nemzetközi összehasonlító vizsgálat eredményei

1. 4. 7. A pártok

Magyarország alaptörvénye alapján a pártok feladata, hogy közreműködjenek a nép akaratának kialakításában és kinyilvánításában⁴. A pártok ennek megfelelően törekvéseikben, programjukban környezetpolitikai irányvonalakat határozhatnak meg. Szocializációs szerepük a médiához hasonlóan erősen differencializált, viszont attól eltérően jóval gyengébb hatású. Erre mutat rá az a már közhelynek számító megállapítás, hogy Magyarországon a politikai részvétel alacsony, az alkotmányos intézmények (köztük a pártok) iránti bizalom alacsony.

⁴ <http://www.kormany.hu/download/0/d9/30000/Alapt%C3%B6rv%C3%A9ny.pdf>

2. A MINTA ÉS KUTATÁSI MÓDSZER

2. 1. A vizsgálat módja

A vizsgálat során egy 10 kérdésből álló kérdőívet (ld. melléklet) kellett kitölteniük a megkeresetteknek. Az első öt zárt kérdéssel a szocializációs szinterek hatásait kellett megbecsülni egy 1-től 5-ig terjedő skálán. A vizsgálat második részét képező nyílt kérdések pedig érvelésre, problémafelvetésre, véleményezésre adtak lehetőséget az szinterek szerepével és hatásaival kapcsolatban. Míg az első öt kérdés esetében kötelező volt minden kérdésre a válaszadás a mintába való bekerüléshez, addig a második öt kérdésnél eldönthették a megkérdezettek, hogy válaszolnak-e. Az első öt kérdés kvantitatív vizsgálati célokat szolgált, így statisztikailag szükséges volt minden válaszra. Az utolsó öt a kvalitatív jellegű vizsgálataimhoz volt szükséges. Mivel ezek mélyinterjú jellegű, nyílt kérdések voltak, így kevesebb válaszadó is elegendő volt.

A kérdőív végén a kitöltők demográfiai-társadalomstatistikai adataira kérdeztem rá, úgy, mint kor, nem, legmagasabb iskolai végzettség, foglalkozás, állandó lakhely és társadalmi osztály. Mindegyik kérdésre kötelező volt választ adni a mintába való kerüléshez. A személyes megkeresések során mindössze egy olyan interjúalannyal találkoztam, aki erre nem volt hajlandó, így az ő válaszai nem kerültek bele a vizsgálatba. Az internetes kitöltők között sajnos nem volt lehetőségem mérni, hogy hányan hagyták félbe a kérdőív kitöltését, mivel csak azoknak az interjúalanyoknak a válaszait mentette a program, akik minden kötelező kérdést megválasztottak. Szerettem volna rákérdezni az egy háztartásban élők egy főre eső havi nettó átlagkeresetére, de a személyesen megkeresettek nagy része elutasította a válaszadást, az online kitöltők pedig kitérve a kötelező válaszadás alól irreálisnak bizonyult adatokat adtak meg. Így ezzel a kérdéssel kapcsolatban nem tudtam használható adatokat nyerni.

Az online kérdőív szerkesztéséhez az online-kerdoivem.com internetes oldal szolgáltatását vettem igénybe. A kérdőívre mutató hivatkozást⁵ különféle közösségi oldalakon (Facebook, Twitter, felvi.hu fórum, nlcafe.hu fórum) népszerűsítettem, valamint körlevélben küldtem ki az ismerőseimnek. Az összegyűjtött adatokat Excel formátumú fájlokban exportáltam. Az adatokat Excel és Origin 8.0 programok segítségével értékeltem ki.

⁵ <http://online-kerdoiv.com/index/view/hash/4e8b1ded4c4a23f22d3599b0d368282e>

2. 2. Mintavételi helyek

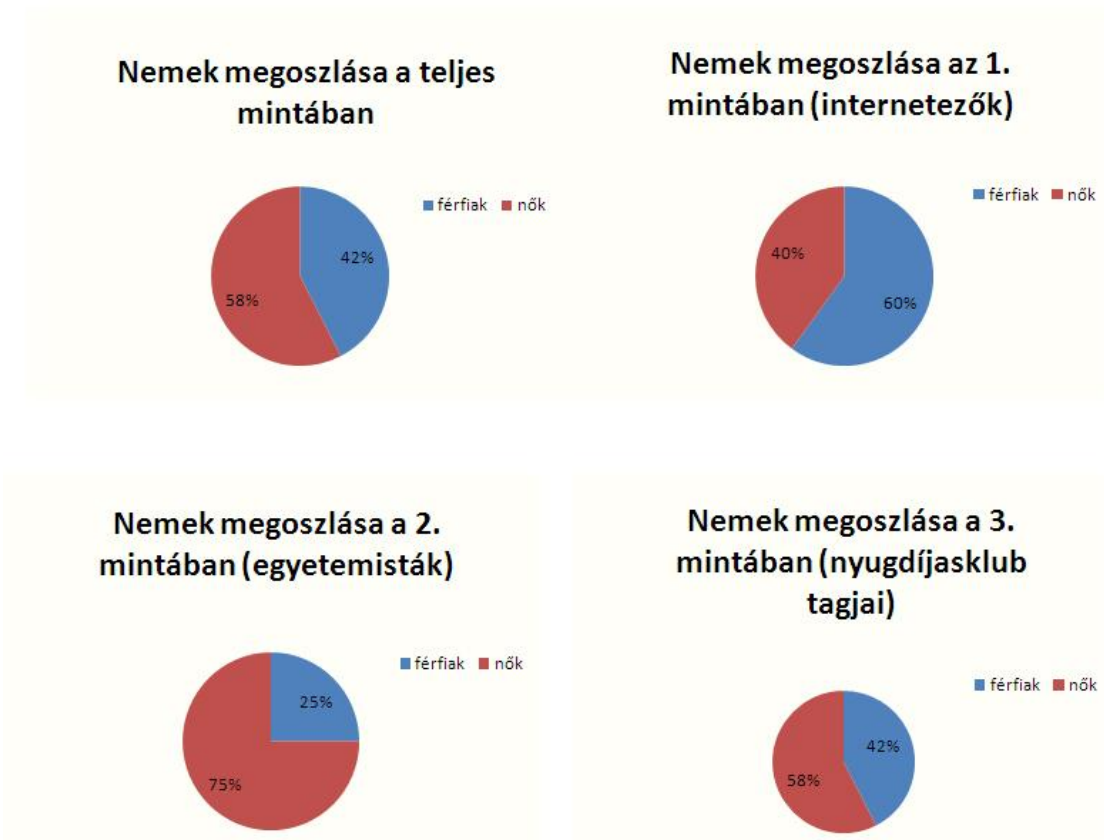
A kutatás során három mintavételi helyről gyűjtöttem adatokat. Az első csoport az internetezők, őket online kérdőív segítségével értem el. A második csoportot egyetemisták alkotják, őket személyes megkereséssel értem el, a kérdőívet nyomtatott formában töltötték ki. A harmadik csoportot két falusi nyugdíjasklub (Balatongyörök, Felsőörs) tagjai alkotják. Őket szintén személyesen kerestem fel és nyomtatott formában töltötték ki a kérdőívet. Mindhárom csoportból 40 fős mintát vettem.

2. 3. Mintavételi csatornák

A különböző célcsoportok elérésére való tekintettel előnyösebb volt többféle megkeresési módot választani. Az internetes célcsoportot igen hamar sikerült elérnem, csupán két napot kellett várnom a negyven kitöltőre. Előnye volt az is, hogy sokan, akik személyesen elutasították volna a válaszadást, az internet által biztosított teljes anonimitás mellett kitöltötték a kérdőívet. Közösségi oldalak segítségével ismeretlen embereket is sikerült így elérnem ezzel a megkeresési móddal. Az egyetemisták megkeresésére az online útnál alkalmasabbnak bizonyult a személyes találkozás, ez a mintagyűjtés két hetet vett igénybe. A nyugdíjasklubokat a nagyszüleim segítségével értem el. Ez volt a legkörülményesebb feladat, itt találkoztam a legtöbb elutasítással, és itt volt a legnagyobb szükség a kérdőívnel való jelenlétemre. Gyakori válaszadási módszer volt, hogy felolvastam a kérdéseket a megkeresetteknek, majd a válaszaikat én rögzítettem. A személyes megkeresés előnye volt az online úttal szemben, hogy a válaszokat pontosították a kérdésekkel kapcsolatos visszajelzések, bizalmasabb légkört tudtam kialakítani a válaszadókkal, ami különösen fontos volt a nyílt kérdések esetében.

2. 4. A minta szociodemográfiai jellemzői

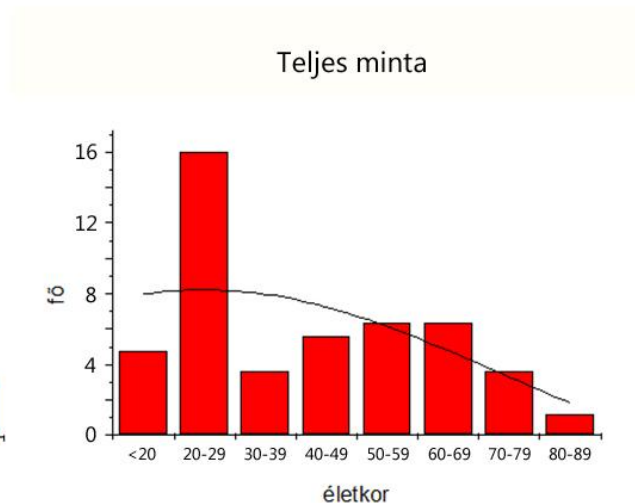
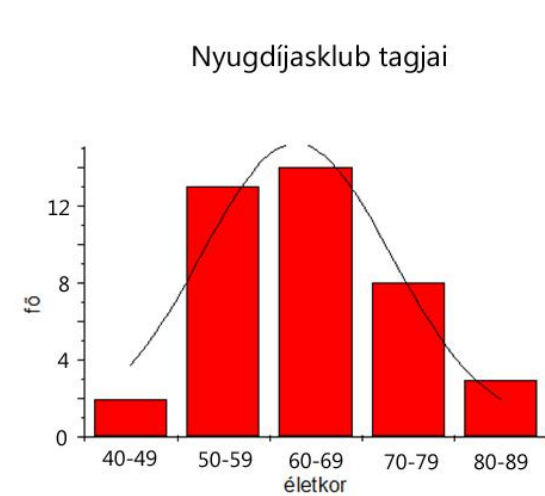
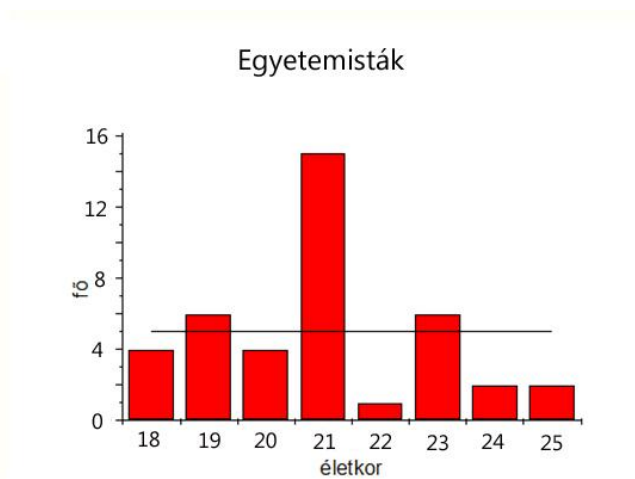
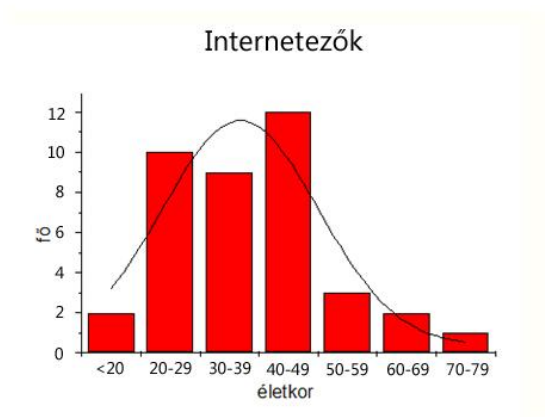
A három csoportból vett minta és a teljes minta esetében a következőképpen alakult a nemek aránya. Egyik csoportról sem mondható el, hogy kiegyenlített a nemek aránya: az internetezők között a férfiak, az egyetemisták és a nyugdíjasok között a nők voltak többségben. A teljes mintán belül a nők kerültek túlsúlyba (1. ábra).

1. ábra Nemek megoszlása a teljes mintában, ill. az egyes mintákban külön-külön.

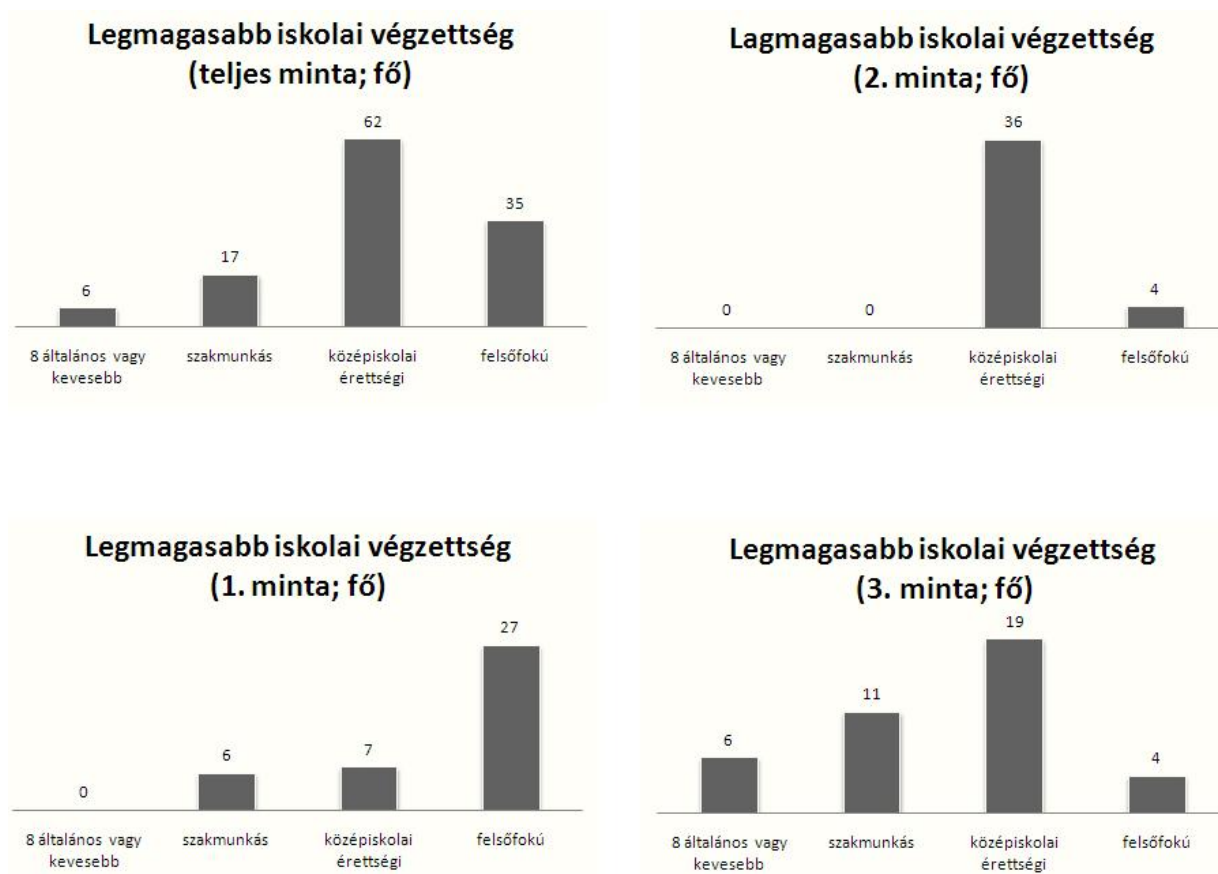
Az életkor szerinti megoszlás a 2. ábrának megfelelően alakul. Az internetezők körében a legszélesebb az az életkor-intervallum, amelyben a minta tagjai elhelyezkednek. Az egyetemisták életkora a vártak megfelelően egy szűk intervallumban mozog, átlagéletkoruk 20,98 év, a legfiatalabb válaszadó közülük 18, a legidősebb 25 éves volt, utóbbi jelenleg másoddiplomásként tanul. A nyugdíjasklub tagjai egy kevésbé szűk tartományt ölelnek fel (43-82 éves korig). Átlagéletkoruk: 63,63 év. Közöttük előfordulnak korengedményesen nyugdíjazottak és rokkantnyugdíjasok is.

A három csoport közül az internetes kitöltők állnak a legközelebb ahhoz, hogy a magyar lakosságot reprezentálják, de más jellemzőik, alacsony számuk miatt őket sem nevezhetjük ténylegesen reprezentatívnak.

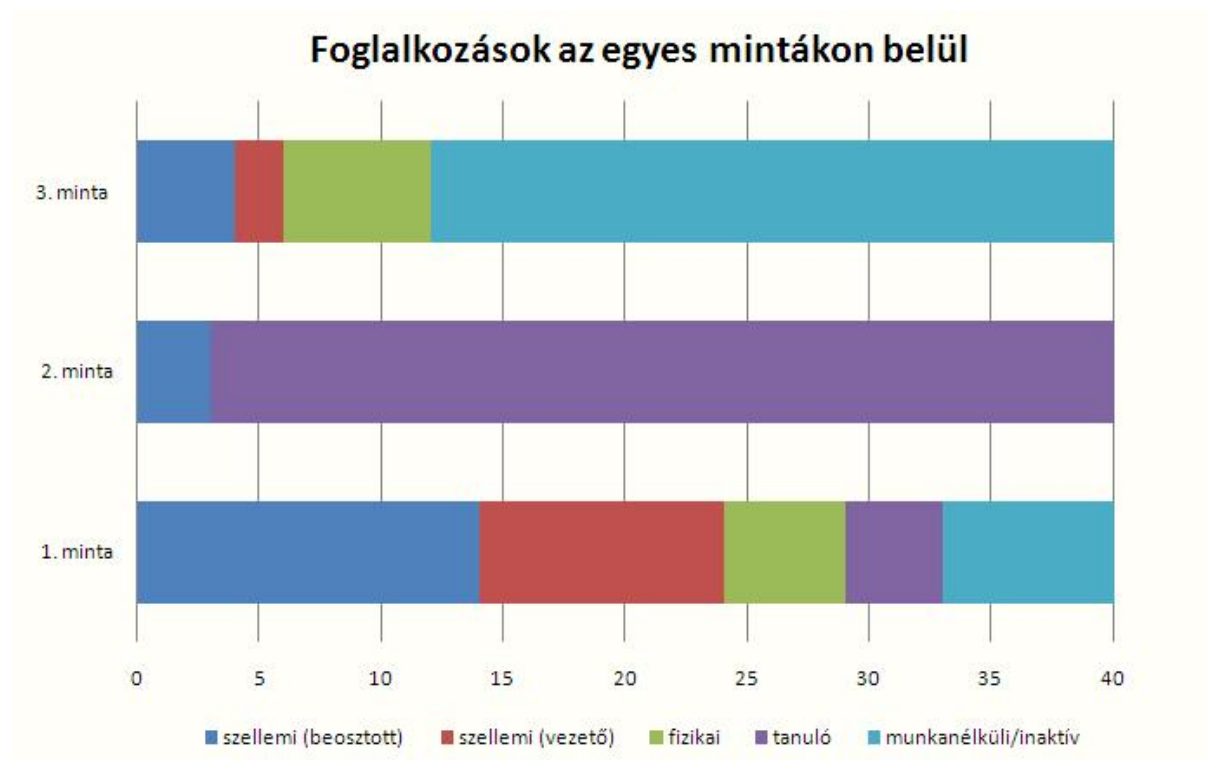
2. ábra A válaszadók kora a teljes mintán belül és az egyes mintákban

A kérdőív vizsgálta a kitöltők legmagasabb iskolai végzettségét is (3. ábra). Az egyetemi végzettséggel rendelkezők aránya az internetezőök körében a legmagasabb (67,5 %), legalacsonyabb a nyugdíjasok (10 %) és az egyetemisták (10 %) körében. Utóbbiak esetében nem mérvadó ez az adat, hiszen a megkérdezett egyetemisták 90 %-a még az első diplomájának megszerzése előtt áll. A három minta közül egyedül a nyugdíjasok között fordultak elő olyanok, akiknek a legmagasabb végzettsége nyolc általános vagy ennél kevesebb.

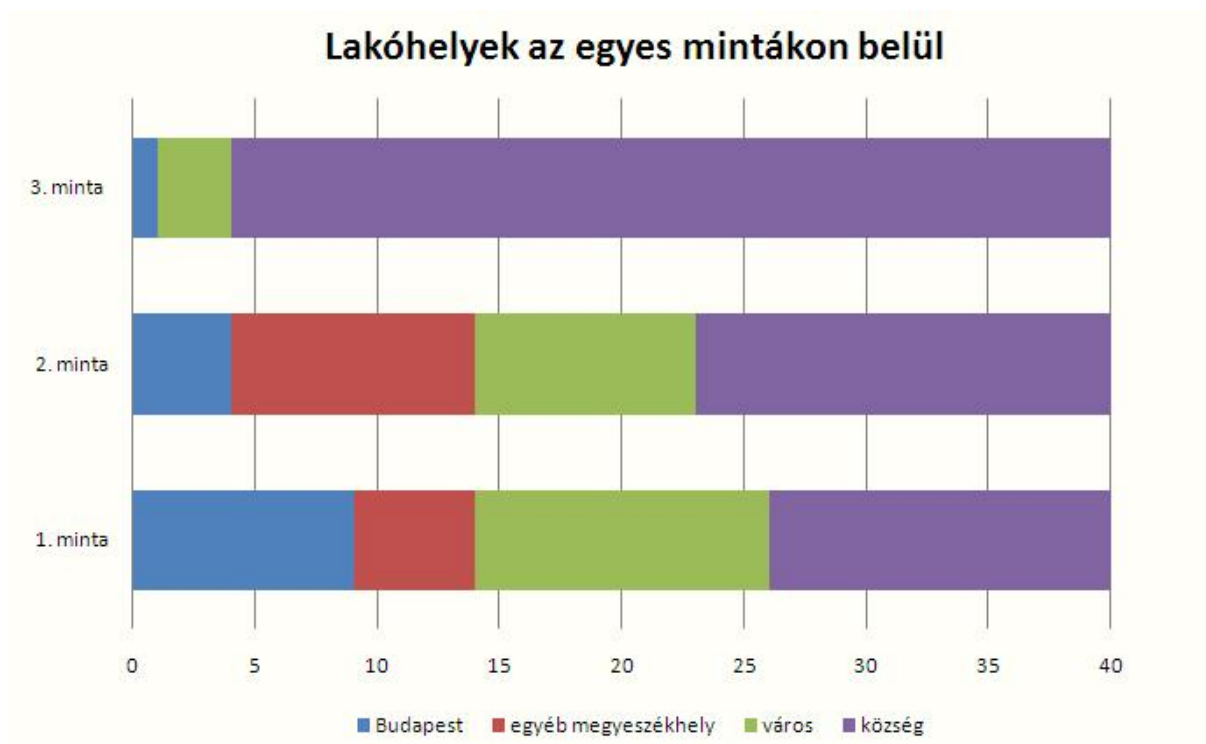
3. ábra A kitöltők legmagasabb iskolai végzettség szerinti megoszlása a teljes mintán belül, ill. az egyes mintákban külön-külön.

Rákérdeztem a kitöltők foglalkozására is. Az eredményeket a 4. ábra foglalja össze. Az internetezők körében legmagasabb azoknak az aránya, akik beosztottként szellemi munkát végeznek (35 %), őket követik a vezetőként dolgozók magas aránya (25 %). Legkisebb arányban tanulók vannak közöttük (10 %). Az egyetemisták 92,5 %-a tanul, csak 7,5 %-uk az, akik önmagukat elsősorban, mint szellemi beosztott nevezte meg. A nyugdíjasok csoportjának jelentős része inaktívként nyilatkozott magáról (70 %).

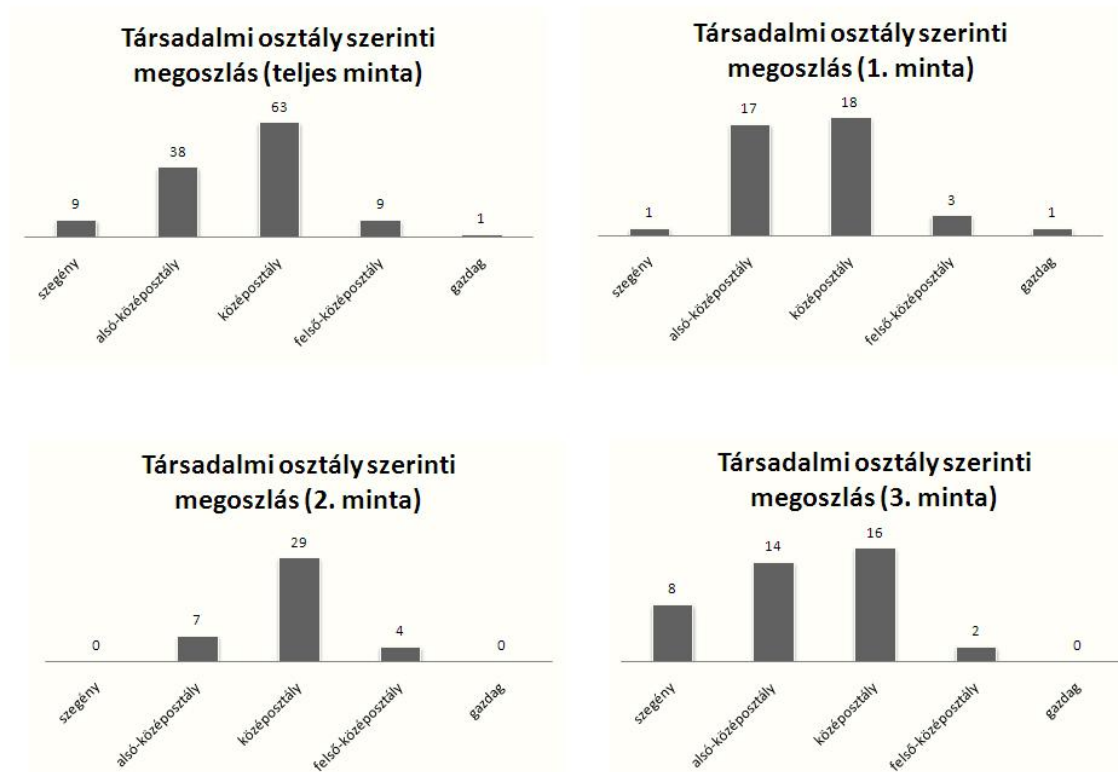
4. ábra A kitöltők foglalkozás szerinti megoszlása az egyes mintákon belül.

A lakóhelyek megoszlása az 5. ábrának megfelelően alakult. A két falusi nyugdíjasklub tagjainak döntő része (90 %) falusi lakos, 1 fő Budapestet, 3 fő pedig várost jelölt meg állandó lakhelyeként. Az egyetemisták többsége (42,5 %) községben él, de magas a körükben a vidéki megyeszékhelyen élők aránya (25 %). Ennek az az oka, hogy a megkérdezett egyetemisták döntő része a Pannon Egyetem hallgatói közül került ki, közülük sokan laknak albérletben, vagy kollégiumban Veszprémben, illetve sokuk jár be a környező falvakból. Az internetezők között legnagyobb a községben élők aránya (35 %), de őket követik szorosan azok, akik városban élnek (30 %). Köztük a legmagasabb a budapesti lakosok száma (9 fő; 22,5 %).

5. ábra A kitöltők lakóhely szerinti megoszlása a teljes mintában, ill. az egyes mintákon belül

A kitöltőknek meg kellett jelölniük egy ötfokú skálán, hogy melyik társadalmi osztályba sorolnák magukat. Legegyenletesebb eloszlást a nyugdíjasok körében tapasztaltam. Leghomogénebb csoportnak az egyetemisták bizonyultak, 72,5 %-uk középosztálybelinek vallotta magát, szegénynek vagy gazdagnak senki sem vallotta magát. Az internetezők csoportjában legnagyobb arányban középosztálybeliek (45 %) voltak, de őket követték szorosan az alsó-középosztálybeliek (42,5 %).

6. ábra A kitöltők megoszlása az általuk megjelölt társadalmi osztályok szerint a teljes mintában, ill. az egyes mintákban külön-külön.

2. 5. A hipotézis

Az összes válaszadó esetében feltételeztem, hogy az életkora és a szocializációs szintek hatásának erőssége között az 1. táblázatban szereplő korrelációs viszonyok állnak fenn a kérdőív első kérdésére kapott válaszok alapján. (1. táblázat)

1. változó (válaszadó életkora)	2. változó (vizsgált szintér)	korreláció típusa
válaszadó életkora	család	+
válaszadó életkora	iskola	+
válaszadó életkora	kortárs közösségek	–
válaszadó életkora	média	–
válaszadó életkora	egyházak	+
válaszadó életkora	környezetvédelmi civil szervezetek	–
válaszadó életkora	pártok	+

1. táblázat

További feltételezéseket (hipotéziseket) gyakorlati szempontból nem vetnék fel, mert a magas számú (több mint száz) korrelációs vizsgálat esetében az ismeretlen kimenetel miatt nem látom értelmét.

3. KVANTITATÍV KUTATÁSI EREDMÉNYEK

A kérdőív első öt zárt kérdéséből begyűjtött adatok alapján kísérletet tettem kvantitatív vizsgálatok elvégzésére. Lineáris összefüggéseket kerestem a kitöltők szociodemográfiai adatai és a kérdőív 1. kérdésére adott válaszaik között.

3. 1. A lineáris kapcsolat megállapításának módja

Két változó mennyiség közötti lineáris kapcsolat szorossága jellemezhető a Pearson-féle korrelációs együtthatóval. Jele r , számítása az 1. képletből történik,

$$r = \frac{n \cdot \sum_{i=1}^n x_i y_i - \sum_{i=1}^n x_i \sum_{i=1}^n y_i}{\sqrt{\left(n \cdot \sum_{i=1}^n x_i^2 - \left(\sum_{i=1}^n x_i\right)^2\right) \left(n \cdot \sum_{i=1}^n y_i^2 - \left(\sum_{i=1}^n y_i\right)^2\right)}} \\ = \frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{\sqrt{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2 \sum_{i=1}^n (y_i - \bar{y})^2}}$$

1. képlet

ahol $x_1, x_2, \dots, x_n$ és $y_1, y_2, \dots, y_n$ a két változóra vett minta, n a pontpárok száma. A korrelációs együttható tulajdonsága, hogy értéke mindig -1 és 1 között van. Ha $r \approx 0$, akkor azt mondjuk, hogy nincs közöttük korreláció, ha r közel van nullához, akkor gyenge korrelációról beszélünk. Ha $|r| > 0,8$ akkor szoros, vagy magas korrelációról beszélhetünk (Obádovics, 2009).

Ha r értéke közel esik nullához, akkor érdemes elvégezni a t -próbát, amellyel a korrelációs együttható szignifikanciája állapítható meg. Ehhez fel kell állítanunk egy nullhipotézist (H_0). A nullhipotézis lehet az, hogy $r = 0$. A t próba egy t eloszlású statisztikával hajtható végre. Bebizonyítható, hogy ha igaz a nullhipotézis, a következő, t -vel jelölt statisztika

$$t = \frac{r \cdot \sqrt{n-2}}{\sqrt{1-r^2}} = r * \sqrt{\frac{n-2}{1-r^2}} \quad 2. \text{ képlet}$$

t -eloszlású $n - 2$ szabadságfokkal. Ennek eldöntéséhez t -táblázat⁶ szükséges: ha t_{table} jelöli az $n - 1$ szabadságfokhoz és a valószínűséghez tartozó táblabeli értéket, akkor ha $|t| >$

⁶ Id.: Obádovics J. Gyula: Valószínűségszámítás és matematikai statisztika

t_{table} , elvetjük H_0 -t és azt mondjuk, hogy a populáció korrelációs együtthatója, különbözik 0-tól (Obádovics, 2009).

3. 2. A válaszok számszerűsítésének módja

Ahhoz, hogy két változó közötti kapcsolatot számszerűsítsunk (kvantifikáljunk), a két változó számszerűsített formában kell, hogy a rendelkezésünkre álljon. Az intézmények szocializációs hatására vonatkozóan rendelkezésünkre állnak adatok egy 1-től 5-ig terjedő skálán, a szociodemográfiai jellemzőket (az életkor kivételével) viszont számszerűsíteni kell. Ezt a 2. táblázatnak megfelelően végeztem el.

legmagasabb iskolai végzettség	
8 általános vagy kevesebb	1
szakmunkás	2
középiskolai érettségi	3
felsőfokú	4
Állandó lakhely	
község	1
város	2
egyéb megyeszékhely	3
Budapest	4
Társadalmi osztály	
szegény	1
alsó-középosztály	2
középosztály	3
felső-középosztály	4
gazdag	5

2. táblázat. A változók lehetséges értékei a korrelációs vizsgálatban

A számszerűsítésnek természetesen meg vannak a maga korlátai. Például ha a legmagasabb iskolai végzettség és egy szocializációs intézmény hatása között keresünk összefüggést, akkor figyelmen kívül hagyjuk, hogy különbség van az oktatás színvonalának tekintetében iskola és iskola között. Hasonlóképpen lehet egy községnek nagyobb lakossága, mint egy városnak, ami figyelmen kívül marad, ha a település lakosságának száma és egy szocializációs intézmény hatása között keresünk kapcsolatot.

3. 3. Lineáris korrelációs vizsgálatok a mintán

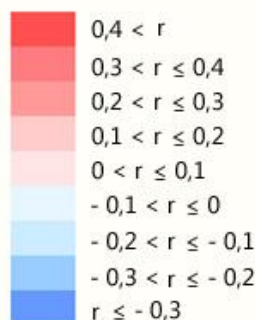
A kérdőív első kérdésére adott válaszok alapján korrelációs vizsgálatokat végeztem a teljes mintára vonatkozóan a kitöltők demográfiai adatai és a szocializációs intézmények általuk becsült hatásai között. Az eredményeket a 3. táblázatban foglaltam össze.

	x	error(x)	y	error(y)	r	SD	N	P
11	4,09716	0,24112	0,0023	0,00529	0,04006	1,15105	120	0,66402
12	4,0923	0,20518	-0,01506	0,0045	-0,29411	0,97947	120	0,00111
13	3,29294	0,22737	0,0081	0,00499	0,14773	1,08543	120	0,1734
14	3,06953	0,2206	-0,00861	0,00484	-0,16146	1,0531	120	0,07811
15	1,51195	0,24815	0,01658	0,00545	0,26977	1,18463	120	0,00288
16	2,98217	0,26306	-0,00241	0,00577	-0,0384	1,25581	120	0,67711
17	1,34291	0,23274	0,0144	0,00511	0,25116	1,11104	120	0,00566
21	4,15742	0,41728	0,01123	0,1324	0,00781	1,15194	120	0,93256
22	2,21995	0,3515	0,41149	0,11153	0,32161	0,97035	120	3,41E-04
23	3,25231	0,39597	0,12219	0,12564	0,08918	1,0931	120	0,33274
24	1,96323	0,37985	0,24703	0,12052	0,18542	1,0486	120	0,04261
25	2,07684	0,44551	0,03765	0,14135	0,02451	1,22987	120	0,79044
26	2,25077	0,45125	0,2074	0,14318	0,13218	1,24571	120	0,15011
27	1,75605	0,41545	0,05812	0,13182	0,04056	1,14689	120	0,66006
31	4,85923	0,19562	-0,37087	0,09379	-0,34205	1,08249	120	1,31E-04
32	3,19932	0,18285	0,15315	0,08767	0,15878	1,0118	120	0,08325
33	3,70608	0,19814	-0,04505	0,095	-0,04361	1,09643	120	0,63627
34	2,37613	0,18939	0,18919	0,0908	0,18837	1,048	120	0,03937
35	2,26464	0,22219	-0,04054	0,10653	-0,03501	1,22949	120	0,70422
36	2,8536	0,22709	0,01652	0,10888	0,01396	1,25661	120	0,87969
37	1,88739	0,20737	0,02553	0,09943	0,02363	1,14751	120	0,79784
41	4,72977	0,37255	-0,20499	0,13626	-0,13718	1,14109	120	0,13516
42	3,31123	0,33422	0,06239	0,12224	0,04693	1,02367	120	0,61075
43	3,47059	0,35801	0,05882	0,13094	0,04132	1,09654	120	0,65409
44	1,54688	0,32985	0,44563	0,12064	0,32193	1,01029	120	3,36E-04
45	2,9918	0,39427	-0,30481	0,14421	-0,191	1,20759	120	0,03664
46	2,70553	0,40996	0,06774	0,14994	0,04155	1,25565	120	0,65228
47	1,52157	0,37267	0,15686	0,13631	0,10535	1,14144	120	0,25214

3. táblázat A kitöltők demográfiai adatai és a szocializációs intézmények általuk becsült hatásai közötti lineáris összefüggés. A táblázat első oszlopában az 11, 12 ... 17 számmal jelzett sorok az életkor és az egyes szocializációs intézmények (rendre: család, iskola, kortárs közösségek, média, egyházak, környezetvédelmi civil szervezetek, pártok) hatása közötti összefüggéseket adják meg. Hasonlóképpen a 21, 22 ... 27 jelű sorok a kitöltők iskolai végzettsége, a 31, 32 ... 37 jelű sorok a kitöltők lakóhelye, a 41, 42, ... 47 sorok a kitöltők társadalmi osztálya és az intézmények hatása közötti összefüggést adják meg. Két kiválasztott mennyiség között a korrelációs egyenes egyenlete ($y = A + B * x$) teremt becsült kapcsolatot, ahol B az egyenes meredeksége, A konstans. A standard deviáció (szórás) SD , a korrelációs együttható r , a pontpárok száma N , amelyre az egyenest illesztettük.

A 3. táblázatban szereplő korrelációs együtthatókat (r) foglalja össze az 4. táblázat.

	életkor	végzettség	lakóhely	társadalmi osztály
család	0,04006	0,00781	-0,34205	-0,13718
iskola	-0,29411	0,32161	0,15878	0,04693
kortárs közösségek	0,14773	0,08918	-0,04361	0,04132
média	-0,16146	0,18542	0,18837	0,32193
egyházak	0,26977	0,02451	-0,03501	-0,191
környezetvédelmi civil szervezetek	-0,0384	0,13218	0,01396	0,04155
pártok	0,25116	0,04056	0,02363	0,10535

4. táblázat A korrelációs együttható értéke különböző változók esetén.

Összevetve az 4. táblázatot az 1 táblázattal látható, hogy a korrelációs összefüggésre vonatkozó 7 hipotézisem közül 5 beigazolódott, 2 nem. Az is látszik a táblázatból, hogy egyik mennyiségpár esetén sem beszélhetünk szoros korrelációról. Legmagasabb a pozitív korreláció a kitöltők társadalmi osztálya és a média szocializációs hatása között, ill. a kitöltők iskolai végzettsége és az iskola szocializációs hatása között. Relatíve magas a (negatív) korreláció a kitöltők lakóhelye és a család szocializációs hatása között, valamint a kitöltők életkora és az iskola szocializációs hatása között. A korrelációs együtthatók szignifikanciájának megállapításához ezért elvégeztem a t-próbát. A 2. képletbe helyettesítve kapott t -adatokat a 5. táblázatban foglaltam össze. Összevetve ezeket a t -táblázat legközelebb eső $t_{0,05,120} = 1,98$ adatával megállapítottam azokat a t -értékeket, amelyek esetében a nullhipotézis elvethető 95 %-os valószínűségi szinten. Ezeket pirossal jelöltem a táblázatban.

	életkor	végzettség	lakóhely	társadalmi osztály
család	0,4352	0,0848	-3,7156	-1,4902
iskola	-3,1949	3,4936	1,7248	0,5098
kortárs közösségek	1,6048	0,9687	-0,4737	0,4489
média	-1,7539	2,0142	2,0462	3,4971
egyházak	2,9305	0,2662	-0,3803	-2,0748
környezetvédelmi civil szervezetek	-0,4171	1,4358	0,1516	0,4513
pártok	2,7283	0,4406	0,2567	1,1444

5. táblázat A korrelációs együtthatók szignifikanciája

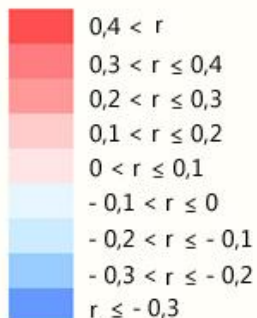
A kérdőív első kérdésére adott válaszok alapján korrelációs vizsgálatokat végeztem a három mintára külön-külön, a kitöltők demográfiai adatai és a szocializációs intézmények általuk becsült hatásai között. Az internetezők csoportjának eredményeit a 6. táblázat foglalja össze.

	error(A)	B	error(B)	r	SD	N	P
1	0,55078	-0,01053	0,01358	-0,12486	1,12407	40	0,4427
2	0,44928	0,00195	0,01107	0,02862	0,91693	40	0,86084
3	0,49668	-0,00283	0,01224	-0,03747	1,01366	40	0,81844
4	0,47202	-0,00864	0,01163	-0,11954	0,96332	40	0,46252
5	0,64718	0,02197	0,01595	0,21802	1,3208	40	0,17654
6	0,65676	-0,00394	0,01619	-0,03944	1,34035	40	0,80909
7	0,47655	0,03428	0,01175	0,42788	0,97258	40	0,00588
8	0,86999	0,05347	0,24153	0,03589	1,13221	40	0,82598
9	0,70411	-0,05575	0,19547	-0,04621	0,91632	40	0,77705
10	0,76094	0,28896	0,21125	0,21663	0,99028	40	0,17938
11	0,74217	0,12173	0,20604	0,0954	0,96586	40	0,55815
12	1,03599	-0,15472	0,28761	-0,08694	1,34823	40	0,59374
13	1,02682	-0,15358	0,28506	-0,08707	1,3363	40	0,59319
14	0,80562	-0,31854	0,22365	-0,22512	1,04843	40	0,16253
15	0,35535	-0,395	0,14186	-0,41165	1,03249	40	0,00831
16	0,3155	0,02784	0,12595	0,03584	0,91672	40	0,82622
17	0,34347	0,15385	0,13711	0,17907	0,99797	40	0,26889
18	0,32885	0,14299	0,13128	0,174	0,95548	40	0,28291
19	0,46536	-0,04908	0,18577	-0,04282	1,35212	40	0,79306
20	0,46104	0,05899	0,18405	0,05192	1,33959	40	0,75034
21	0,36643	0,13214	0,14628	0,14499	1,06468	40	0,37205
22	0,63773	-0,27922	0,23133	-0,19216	1,11183	40	0,23488
23	0,52085	-0,16667	0,18893	-0,14166	0,90805	40	0,38324
24	0,57873	0,1342	0,20993	0,10315	1,00896	40	0,52648
25	0,5419	0,28355	0,19657	0,22785	0,94476	40	0,15736
26	0,76294	-0,32035	0,27675	-0,18455	1,33011	40	0,25427
27	0,76927	-0,03247	0,27904	-0,01887	1,34116	40	0,90799
28	0,61691	-0,04329	0,22378	-0,03137	1,07553	40	0,84764

6. táblázat Az internetezők demográfiai adatai és a szocializációs intézmények általuk becsült hatásai közötti lineáris összefüggés. Az 1-7 sorok az életkor és az egyes szocializációs intézmények (rendre: család, iskola, kortárs közösségek, média, egyházak, környezetvédelmi civil szervezetek, pártok) hatása közötti összefüggéseket adják meg. Hasonlóképpen a 8-14, 15-21, 22-28 számú sorok a kitöltők iskolai végzettsége, lakóhelye, társadalmi osztálya és az intézmények hatása közötti összefüggést adják meg. Két kiválasztott mennyiség között a korrelációs egyenes egyenlete ($y = A + B * x$) teremt becsült kapcsolatot, ahol B az egyenes meredeksége, A konstans. A standard deviáció (szórás) SD , a korrelációs együttható r , a pontpárok száma N , amelyre az egyenest illesztettük.

A 6. táblázatban szereplő korrelációs együtthatókat (r) foglalja össze a 7. táblázat.

	életkor	végzettség	lakóhely	társadalmi osztály
család	-0,1249	0,03589	-0,41165	-0,19216
iskola	0,02862	-0,04621	0,03584	-0,14166
kortárs közösségek	-0,0375	0,21663	0,17907	0,10315
média	-0,1195	0,0954	0,174	0,22785
egyházak	0,21802	-0,08694	-0,04282	-0,18455
környezetvédelmi civil szervezetek	-0,0394	-0,08707	0,05192	-0,01887
pártok	0,42788	-0,22512	0,14499	-0,03137

7. táblázat A korrelációs együttható értéke különböző változók esetén.

Látszik a 7. táblázatból, hogy egyik mennyiségpár esetén sem beszélhetünk szoros korrelációról. Legmagasabb a pozitív korreláció a kitöltők életkora és a pártok szocializációs hatása között. Relatív magas a (negatív) korreláció a kitöltők lakóhelye és a család szocializációs hatása között. A korrelációs együtthatók szignifikanciájának megállapításához ezért elvégeztem a t -próbát. A 2. képletbe helyettesítve kapott t -adatokat a 9. táblázatban foglaltam össze. Összevetve ezeket a t -táblázat legközelebb eső $t_{0,05,40} = 2,021$ adatával megállapítottam azokat a t -értékeket, amelyek esetében a nullhipotézis elvethető 95 %-os valószínűségi szinten. Ezeket pirossal jelöltem a 8. táblázatban.

	életkor	végzettség	lakóhely	társadalmi osztály
család	-0,7696	0,2212	-2,5376	-1,1846
iskola	0,1764	-0,2849	0,2209	-0,8733
kortárs közösségek	-0,231	1,3354	1,1039	0,6359
média	-0,7369	0,5881	1,0726	1,4046
egyházak	1,344	-0,5359	-0,264	-1,1376
környezetvédelmi civil szervezetek	-0,2431	-0,5367	0,3201	-0,1163
pártok	2,6376	-1,3877	0,8938	-0,1934

8. táblázat A korrelációs együtthatók szignifikanciája

Az egyetemisták csoportjának eredményeit a 9. táblázat foglalja össze.

	error(A)	B	error(B)	r	SD	N	P
1	0,38013	-0,44212	0,1671	-0,39441	1,09544	40	0,01179
2	0,34806	-0,06283	0,153	-0,06646	1,00303	40	0,68366
3	0,42561	-0,19372	0,18709	-0,16565	1,22649	40	0,30702
4	0,37159	0,0256	0,16334	0,02541	1,07081	40	0,87631
5	0,34354	0,05526	0,15102	0,05926	0,99	40	0,71643
6	0,4333	-0,09075	0,19047	-0,07706	1,24864	40	0,63648
7	0,36956	0,00814	0,16245	0,00813	1,06496	40	0,96028
8	1,07883	0	0,36316	0	1,19208	40	1
9	0,90046	-0,26914	0,30311	-0,14257	0,99498	40	0,38017
10	1,09334	0,55452	0,36804	0,23743	1,20811	40	0,14016
11	0,92192	0,62181	0,31034	0,30912	1,01869	40	0,05227
12	0,88827	0,26682	0,29901	0,14326	0,98151	40	0,37782
13	1,13084	0,15777	0,38067	0,06708	1,24955	40	0,68086
14	0,89584	0,73782	0,30156	0,36891	0,98987	40	0,01915

9. táblázat Az egyetemisták demográfiai adatai és a szocializációs intézmények általuk becsült hatásai közötti lineáris összefüggés. Az 1-7 sorok a lakóhely és az egyes szocializációs intézmények (rendre: család, iskola, kortárs közösségek, média, egyházak, környezetvédelmi civil szervezetek, pártok) hatása közötti összefüggéseket adják meg. Hasonlóképpen a 8-14, számú sorok a kitöltők társadalmi osztálya és az intézmények hatása közötti összefüggést adják meg. Két kiválasztott mennyiség között a korrelációs egyenes egyenlete ($y = A + B * x$) teremt becsült kapcsolatot, ahol B az egyenes meredeksége, A konstans. A standard deviáció (szórás) SD , a korrelációs együttható r , a pontpárok száma N , amelyre az egyenest illesztettük.

A 9. táblázatban szereplő korrelációs együtthatókat (r) foglalja össze az 10. táblázat.

	lakóhely	társadalmi osztály
család	-0,4117	-0,19216
iskola	0,03584	-0,14166
kortárs közösségek	0,17907	0,10315
média	0,174	0,22785
egyházak	-0,0428	-0,18455
környezetvédelmi civil szervezetek	0,05192	-0,01887
pártok	0,14499	-0,03137

	$0,4 < r$
	$0,3 < r \leq 0,4$
	$0,2 < r \leq 0,3$
	$0,1 < r \leq 0,2$
	$0 < r \leq 0,1$
	$-0,1 < r \leq 0$
	$-0,2 < r \leq -0,1$
	$-0,3 < r \leq -0,2$
	$r \leq -0,3$

10. táblázat A korrelációs együttható értéke különböző változók esetén.

Látszik a 10. táblázatból, hogy egyik mennyiségpár esetén sem beszélhetünk szoros korrelációról. Legmagasabb a pozitív korreláció a kitöltők társadalmi osztálya és a média szocializációs hatása között. Relatív magas a (negatív) korreláció a kitöltők lakóhelye és a család szocializációs hatása között. A korrelációs együtthatók szignifikanciájának megállapításához ezért elvégeztem a *t*-próbát. A 2. képletbe helyettesítve kapott *t*-adatokat a 11. táblázatban foglaltam össze. Összevetve ezeket a *t*-táblázat legközelebb eső $t_{0.05,40} = 2,021$ adatával megállapítottam azokat a *t*-értékeket, amelyek esetében a nullhipotézis elvethető 95 %-os valószínűségi szinten. Ezeket pirossal jelöltem a táblázatban.

	lakóhely	társadalmi osztály
család	-2,5376	-1,1846
iskola	0,2209	-0,8733
kortárs közösségek	1,1039	0,6359
média	1,0726	1,4046
egyházak	-0,2640	-1,1376
környezetvédelmi civil szervezetek	0,3201	-0,1163
pártok	0,8938	-0,1934

11. táblázat A korrelációs együtthatók szignifikanciája

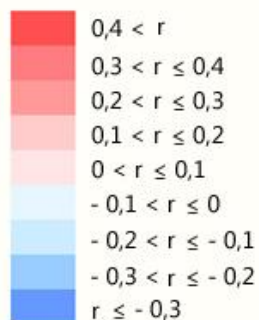
A nyugdíjasok csoportjának eredményeit a 12. táblázat foglalja össze.

	error(A)	B	error(B)	r	SD	N	P
1	1,26294	0,00449	0,01964	0,03705	1,16336	40	0,82046
2	1,08545	-0,02394	0,01688	-0,2242	0,99986	40	0,16429
3	1,07136	-0,01297	0,01666	-0,12526	0,98689	40	0,44123
4	1,23411	0,01378	0,01919	0,11574	1,1368	40	0,47695
5	1,21774	-0,03412	0,01894	-0,28059	1,12172	40	0,07947
6	1,32222	-0,0239	0,02056	-0,18531	1,21796	40	0,25229
7	1,39865	0,00264	0,02175	0,01966	1,28837	40	0,90417
8	0,56618	0,09174	0,21211	0,06999	1,1613	40	0,66781
9	0,44361	0,53378	0,16619	0,46207	0,90988	40	0,00269
10	0,4625	0,33695	0,17327	0,30085	0,94864	40	0,05925
11	0,55488	0,13595	0,20788	0,1055	1,13811	40	0,51706
12	0,54942	0,34862	0,20583	0,26494	1,12691	40	0,0985
13	0,56054	0,52127	0,21	0,37353	1,14972	40	0,01759
14	0,60839	0,36197	0,22792	0,24948	1,24787	40	0,12055
15	0,5305	-0,17606	0,21658	-0,13074	1,15417	40	0,42133
16	0,47075	0,07042	0,19218	0,05934	1,02417	40	0,71607
17	0,45618	0,07746	0,18623	0,06732	0,99247	40	0,67978
18	0,49901	0,41901	0,20372	0,31651	1,08566	40	0,04662
19	0,53142	-0,19718	0,21695	-0,14586	1,15617	40	0,36914
20	0,56758	0,12324	0,23171	0,08596	1,23484	40	0,59792
21	0,57485	0,35915	0,23468	0,24095	1,25065	40	0,1342

12. táblázat A nyugdíjasok demográfiai adatai és a szocializációs intézmények általuk becsült hatásai közötti lineáris összefüggés. Az 1-7 sorok az életkor és az egyes szocializációs intézmények (rendre: család, iskola, kortárs közösségek, média, egyházak, környezetvédelmi civil szervezetek, pártok) hatása közötti összefüggéseket adják meg. Hasonlóképpen a 8-14, 15-21, számú sorok a kitöltők iskolai végzettsége ill. társadalmi osztálya és az intézmények hatása közötti összefüggést adják meg. Két kiválasztott mennyiség között a korrelációs egyenes egyenlete ($y = A + B * x$) teremt becsült kapcsolatot, ahol B az egyenes meredeksége, A konstans. A standard deviáció (szórás) SD , a korrelációs együttható r , a pontpárok száma N , amelyre az egyenest illesztettük.

A 12. táblázatban szereplő korrelációs együtthatókat (r) foglalja össze a 13. táblázat.

	életkor	végzettség	társadalmi osztály
család	-0,1249	0,03589	-0,19216
iskola	0,02862	-0,04621	-0,14166
kortárs közösségek	-0,0375	0,21663	0,10315
média	-0,1195	0,0954	0,22785
egyházak	0,21802	-0,08694	-0,18455
környezetvédelmi civil szervezetek	-0,0394	-0,08707	-0,01887
pártok	0,42788	-0,22512	-0,03137

13. táblázat A korrelációs együttható értéke különböző változók esetén.

Látszik a 13. táblázatból, hogy egyik mennyiségpár esetén sem beszélhetünk szoros korrelációról. Legmagasabb a pozitív korreláció a kitöltők életkora és a pártok szocializációs hatása között. Relatív magas a (negatív) korreláció a kitöltők végzettsége és a pártok szocializációs hatása között. A korrelációs együtthatók szignifikanciájának megállapításához ezért elvégeztem a t -próbát. A 2. képletbe helyettesítve kapott t -adatokat a 15. táblázatban foglaltam össze. Összevetve ezeket a t -táblázat legközelebb eső $t_{0,05,40} = 2,021$ adatával megállapítottam azokat a t -értékeket, amelyek esetében a nullhipotézis elvethető 95 %-os valószínűségi szinten. Ezeket pirossal jelöltem a 14. táblázatban.

	életkor	végzettség	társadalmi osztály
család	-0,7697	0,2212	-1,1846
iskola	0,1764	-0,2849	-0,8733
kortárs közösségek	-0,2310	1,3354	0,6359
média	-0,7369	0,5881	1,4046
egyházak	1,3440	-0,5359	-1,1376
környezetvédelmi civil szervezetek	-0,2431	-0,5367	-0,1163
pártok	2,6376	-1,3877	-0,1934

14. táblázat A korrelációs együtthatók szignifikanciája

3. 4. Kvadratikus korrelációs vizsgálatok a mintán

A lineáris regressziós vizsgálatok eredményeit nem találtam kielégítőnek, ugyanis egyetlen esetben sem beszélhetünk erős ($0,5 < r < 0,75$) vagy legalább mérsékelt erős ($r > 0,75$) korrelációról. A gyenge lineáris korrelációból ugyanakkor még nem következik, hogy ne állhatna fenn a mennyiségek között más jellegű kapcsolat. A pontdiagramok alakja sok esetben arra utalt, hogy ez a más jellegű kapcsolat kvadratikus korreláció. Ez a sejtésem több esetben beigazolódott. A 16. táblázatban láthatóak az egyes illesztett görbék egyenletei,

valamint az R^2 , SD , N és P adatok. Az R^2 értékei a vizsgálatban kivétel nélkül nagyon alacsonyak voltak, ami azt jelzi, hogy az adatok nem követik jól az ideális „polinomiális” lefutást. Másra következtetnek a p értékek, amelyek azt mutatják meg, hogy ez az illeszkedés mennyire szignifikáns. Eredményeim szerint a p értékek többsége olyan magas, hogy nem tekinthető szignifikánsnak. Előfordul azonban közöttük 8 érték, amely elég alacsony ahhoz, hogy szignifikáns legyen (általában 10^{-4} -en körüli értékek). Általánosan elfogadott a statisztikai elemzések során az, hogy egyes szignifikancia szinteket nem írják ki, hanem csillaggal jelölik. Az 1 db csillag azt jelenti, hogy a p érték kisebb, mint 0,1. A csillagok száma jelzi a szignifikancia szintet: $** < 0,05$, és $*** < 0,001$ -et jelent. A dolgozatomban, hogy kellően informatív legyen, a pontos számadatokat is kiírtam, ezt jelzi a táblázat p oszlopa.

Összevetve a 15. táblázatot az 5. táblázat pirossal jelölt adataival, azt tapasztaljuk, hogy a polinom minden esetben jobb közelítést ad az egyenesnél. Vagyis a megkérdezettek szociodemográfiai adatai és az intézmények általuk értékelt szocializációs hatása között négyzetes összefüggés van. Ez a négyzetes összefüggés a következő változók között szignifikáns:

- a válaszadók életkora $\sim$ az iskola válaszadók által becsült környezeti szocializációs hatása
- a válaszadók életkora $\sim$ az egyházak válaszadók által becsült környezeti szocializációs hatása
- a válaszadók életkora $\sim$ a pártok válaszadók által becsült környezeti szocializációs hatása
- a válaszadók legmagasabb iskolai végzettsége $\sim$ az iskola válaszadók által becsült környezeti szocializációs hatása
- a válaszadók legmagasabb iskolai végzettsége $\sim$ a környezetvédelmi civil szervezetek válaszadók által becsült környezeti szocializációs hatása
- a válaszadók lakóhelye $\sim$ a család válaszadók által becsült környezeti szocializációs hatása
- a válaszadók társadalmi osztálya $\sim$ a média válaszadók által becsült környezeti szocializációs hatása
- a válaszadók társadalmi osztálya $\sim$ az egyházak válaszadók által becsült környezeti szocializációs hatása

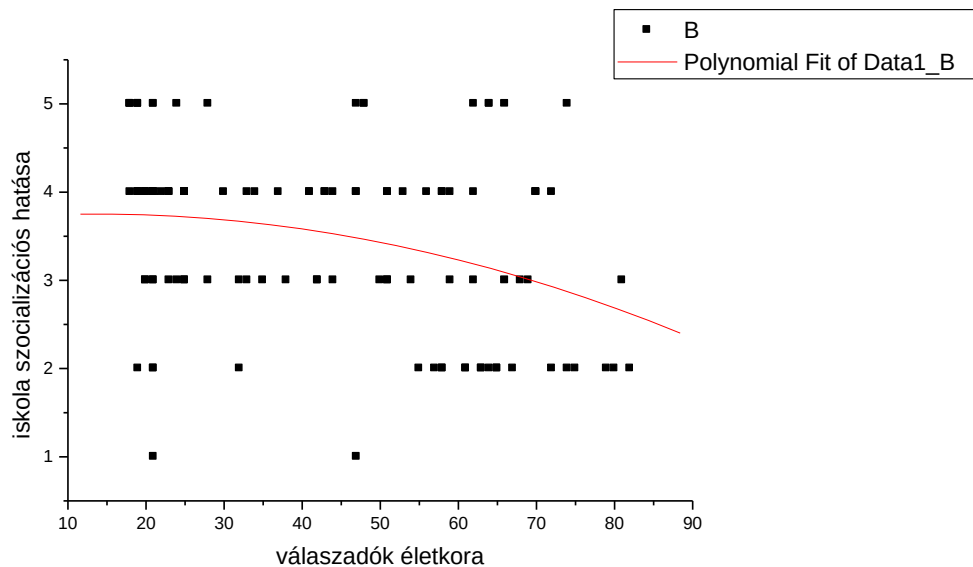
	A	Error(A)	B1	Error(B1)	B2	Error(B2)	R-Square	SD	N	P	S. Level
11	3.83775	0.62475	0.01685	0.03272	-1.62E-04	3.60E-04	0.00333	1.15496	120	0.82262	
12	3.70819	0.53069	0.00647	0.02779	-2.40E-04	3.06E-04	0.09129	0.98107	120	0.0037	***
13	3.29239	0.58965	0.00813	0.03088	-3.44E-07	3.40E-04	0.02183	1.09006	120	0.27502	
14	3.41287	0.57105	-0.02785	0.02991	2.15E-04	3.29E-04	0.0296	1.05567	120	0.17247	
15	-0.27615	0.61805	0.11681	0.03237	-0.00112	3.56E-04	0.14476	1.14257	120	1.06E-04	***
16	2.18227	0.67747	0.04243	0.03548	-5.00E-04	3.91E-04	0.01528	1.25241	120	0.40631	
17	0.60924	0.59906	0.05553	0.03138	-4.59E-04	3.46E-04	0.077	1.10746	120	0.00921	***
21	3.9767	0.97462	0.15451	0.7102	-0.0258	0.12562	4.21E-04	1.15664	120	0.97565	
22	0.55155	0.80316	1.73421	0.58526	-0.23818	0.10352	0.14224	0.95317	120	1.26E-04	***
23	2.89123	0.92427	0.40846	0.6735	-0.05155	0.11913	0.00954	1.09689	120	0.57085	
24	1.70567	0.88695	0.45123	0.64631	-0.03677	0.11432	0.03523	1.0526	120	0.12267	
25	2.63093	1.03919	-0.40164	0.75725	0.0791	0.13395	0.00357	1.23328	120	0.81117	
26	-0.15565	1.02494	2.11523	0.74686	-0.34354	0.13211	0.07116	1.21636	120	0.01332	**
27	1.51075	0.97019	0.2526	0.70697	-0.03502	0.12505	0.00231	1.15139	120	0.87327	
31	4.2313	0.49902	0.35418	0.5386	-0.15567	0.11388	0.13088	1.07853	120	2.73E-04	***
32	2.84104	0.46876	0.56685	0.50594	-0.08882	0.10698	0.03092	1.01313	120	0.15923	
33	4.09718	0.50795	-0.49664	0.54824	0.09696	0.11592	0.00783	1.09783	120	0.63123	
34	2.39983	0.48695	0.16182	0.52558	0.00588	0.11113	0.0355	1.05245	120	0.12066	
35	2.13427	0.57114	0.10999	0.61644	-0.03232	0.13034	0.00175	1.2344	120	0.90259	
36	2.38825	0.58202	0.55384	0.62819	-0.11536	0.13283	0.0066	1.25792	120	0.67884	
37	1.88577	0.5332	0.0274	0.57549	-4.02E-04	0.12168	5.58E-04	1.1524	120	0.96786	
41	5.51145	0.80628	-0.87284	0.62604	0.12996	0.1189	0.02873	1.14015	120	0.18167	
42	2.62051	0.72342	0.65252	0.56171	-0.11483	0.10669	0.01199	1.02298	120	0.4939	
43	4.07091	0.77623	-0.45408	0.60271	0.0998	0.11447	0.00815	1.09765	120	0.61952	
44	-0.18314	0.69447	1.92372	0.53922	-0.28762	0.10242	0.16025	0.98204	120	<0.0001	***
45	2.26708	0.85428	0.31437	0.66331	-0.12049	0.12598	0.04396	1.20803	120	0.0721	*
46	2.59036	0.89167	0.16613	0.69234	-0.01915	0.1315	0.00191	1.26089	120	0.89433	
47	0.81965	0.80733	0.75656	0.62686	-0.11669	0.11906	0.01915	1.14163	120	0.32262	

15. Táblázat. A teljes mintán végzett kvadratikus regresszió-számítások eredményei. R^2 az $y = A + B_1x + B_2x^2$ polinom görbe illeszkedésének mértéke; p az illeszkedés szignifikanciája, SD a minta szórása, N a minta elemszáma. A táblázat első oszlopában az 11, 12, ... 17 számmal jelzett sorok az életkor és az egyes szocializációs intézmények (rendre: család, iskola, kortárs közösségek, média, egyházak, környezetvédelmi civil szervezetek, pártok) hatása közötti összefüggéseket adják meg. Hasonlóképpen a 21, 22, ... 27 jelű sorok a kitöltők iskolai végzettsége, a 31, 32, ... 37 jelű sorok a kitöltők lakóhelye, a 41, 42, ... 47 sorok a kitöltők társadalmi osztálya és az intézmények hatása közötti összefüggést adják meg.

3. 5. Konklúzió

A kutatásom eredményeképpen kapott kvadratikus regressziós összefüggésekre a szakirodalom alapján kerestem magyarázatot. Az alábbiakban – a terjedelmi korlátokra való tekintettel – a nyolc szignifikáns korrelációból csak hármat elemzek.

A válaszadók életkorát és az iskola általuk becsült környezeti szocializációs hatását a 7. ábra szemlélteti.

7. ábra. A válaszadók életkora és az iskola általuk becsült környezeti szocializációs hatása. A korrelációs görbe egyenlete $y = 3,70819 + 0,00647x - 0,00024x^2$. Ha ezt lederiváljuk, akkor az $y' = 0,00647 - 2 \cdot 0,00024x$ és az $y' = 0$ egyenletekből megkapjuk a görbe maximumhelyét, ami $x = 13,48$ (év).

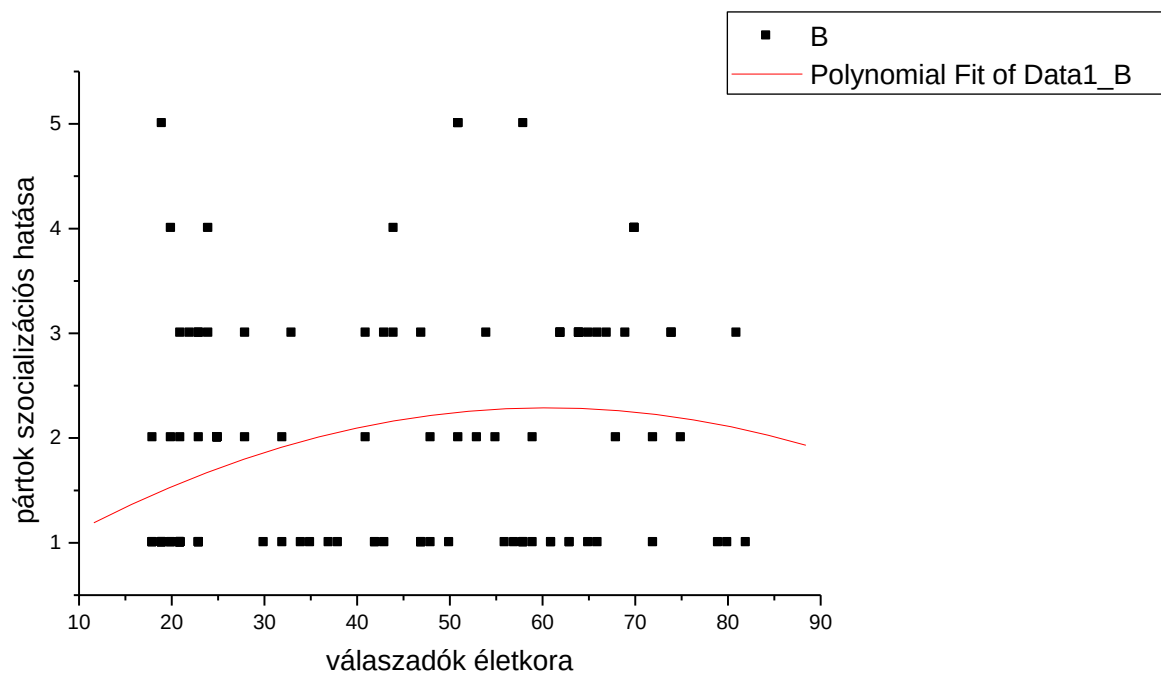
A KSH a 2011-es népszámlálás adatai alapján öt éves korcsoportonként vizsgálta a magyar lakosság legmagasabb iskolai végzettségét. Az eredményekből⁷ kiderült, hogy jellemzően minél idősebb korcsoportba sorolható valaki, annál alacsonyabb az iskolai végzettsége (ld. 8. ábra). Mivel a válaszadók iskolai végzettség és az iskola szocializációs hatása között pozitív korreláció áll fenn (ld. 3. 3.), összevetve ezt a KSH adataival, megmagyarázható, hogy miért áll fenn negatív korreláció a megkérdezettek életkora és az iskola általuk becsült szocializációs hatása között.

⁷ http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_demografia

8. ábra. A népesség iskolai végzettség és ötéves korcsoportok szerint népességarányosan.
Saját szerkesztésű ábra. Forrás: http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_demografia

A vizsgálataim szerint a válaszadók életkora és a pártok általuk becsül szocializációs hatását a 9. ábra mutatja.

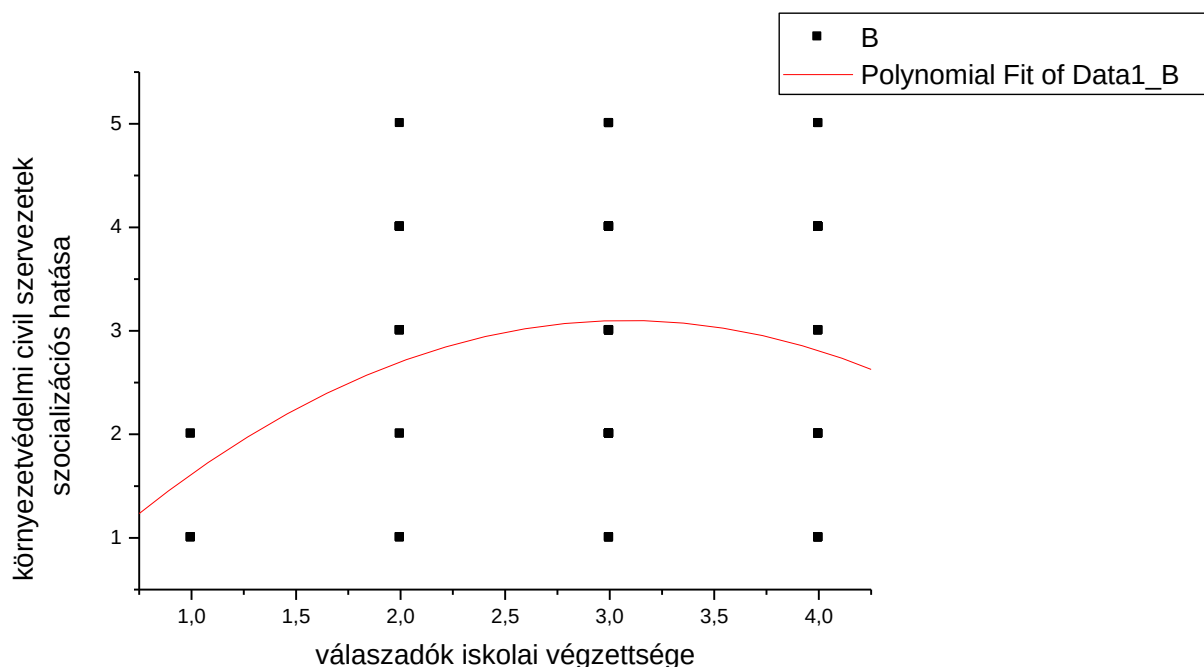

9. ábra. A válaszadók életkora és a pártok szocializációs hatása. Hasonlóan a 7. ábránál részletezett függvényanalízist elvégezve, a maximumhely itt $x=120,98$ (év).

A pártok általam vizsgált szocializációs hatása és a politikai részvétel között kapcsolatot feltételezek. Ha ez a feltételezés igaz, akkor az eredményeim összhangban vannak a magyarországi politikai részvételre vonatkozó kutatási eredményekkel. A polgári demokráciákban az állampolgári részvétel tipikus, bevett és időszakosan ismétlődő formája a parlamenti (és valamilyen szintű) önkormányzati választásokon való részvétel, amelyre a demokratikus intézményekbe (köztük a pártokba) vetett bizalom indikátoraként is tekintenek. Valamennyi magyarországi politikai részvételre vonatkozó kutatásnak egybecsengő eredménye, hogy az életkor a választási aktivitás fontos szocio-demográfiai tényezői közé sorolható, mégpedig minél idősebb valaki, annál valószínűbb, hogy részt vesz a választásokon.

Amiért az életkor és a pártok szocializációs hatása között nem találtam ennél meredekebb görbével közelíthető kapcsolatot, az az egyetemisták teljes mintán belüli magas aránya. Azt egyetemisták tették ki a mintám fiatal kitöltőinek döntő részét, rájuk pedig nem jellemző az alacsony iskolai végzettség, pontosabban az alacsony iskolai végzettség jövőbeli elérésének esélye. A politikai részvétel egy másik fontos szociodemográfiai faktora az iskolai végzettség. A magyar választópolgárookra jellemző, hogy minél magasabb iskolai végzettséggel rendelkeznek, annál nagyobb az esélye, hogy aktívan részt vesznek a politikában, illetve érdeklődést tanúsítanak felé. (Ismeretlen szerző, 2010)

A válaszadók iskolai végzettsége és a civil szervezetek általuk becsült szocializációs hatását a 10. ábra mutatja.

10. ábra. A válaszadók iskolai végzettsége és a környezetvédelmi civil szervezetek szocializációs hatása. A függvényanalízisből kapott maximumhely $x=6,16$.

Az eredmény összhangban van a DKMKA⁸ vizsgálati eredményével, mely szerint az intézményrendszerhez való kötődésnek (középiskola, főiskola, egyetem) fontos hatása lehet a civil szervezeti tagságra. A DKMKA 2010-es tavaszi vizsgálata szerint a 18 éven felüli lakosság azon 20 százaléka, amely formális tagságot vállalt civil szervezetben, kifejezetten magas iskolázottságú. Az átlagos szervezeti kötődési index 0,27, a főiskolát végzetteknél 0,44, az egyetemet végzetteknél 0,78, a jelenleg felsőoktatásban tanulóknál 0,46.

⁸ DKMKA MVP Részvétel és képviselet projekt reprezentatív személyes kérdőíves vizsgálata az Ipsos és Medián bevonásával (1500 fő, 2010. március-április). Az adatgyűjtés EGT/Norvég Finanszírozási Mechanizmus program 0089/NA/2008-3/ÖP-9 referenciaszámú projektjének keretén belül történt.

4. Kvalitatív vizsgálati eredmények

4. 1. Felülírhatják-e egymás hatását a környezeti szocializáció egyes színterei?

A kutatásom kvalitatív részében elsőként (6. kérdés) arra kérdeztem rá, hogy felülírhatják-e a szocializációs színterek egymás hatását. Kértem, hogy a válaszadók idézzenek fel olyan eseteket, ahol ezt tapasztalták.

A válaszadók szinte kivétel nélkül igennel válaszoltak a kérdésre. Többségük szerint a kérdésben szereplő szocializációs intézmények két típusba sorolhatóak. Elsődleges szocializációs közegnek tekinthető a család és az iskola, másodlagosnak a kortárs közösségek, a média, az egyházak, a környezetvédelmi civil szervezetek és a pártok. A válaszok is ennek megfelelően születtek. A megkérdezettek közel fele amellet érvelt, hogy az elsődleges színterek hatását a másodlagosak képesek felülírni, és rendszerint felül is írják.

„Mindenképp felülírhatja a baráti közösség az iskolában tanult környezetvédelmi ismeretek alkalmazását. Nagy nyomást gyakorol az egyik tag a másikra egy közösségen belül, hogy "jajj kit érdekel a környezet, nyugodtan dobd a szemetet a földre, más is ezt teszi". És lehet hogy még az is megteszi, aki nem tenné, de megteszi a csoportban maradásért.”

A válaszadók másik fele szerint az elsődleges színterek hatása erősebb és elsősorban az otthonról hozott viselkedésminták határozzák meg a környezeti érzékenységünket.

„Olyan emberré válunk, amilyen családból érkezünk. Ezt az iskolák árnyalhatják, de csodák nincsenek!”

„Ez nagyrészt függ az "intézményhez" való kapcsolat szorosságától. Egy párt, civil szervezet, egyház nálam sokkal nehezebben írja felül azokat a szokásokat, amiket családon belül tanultam. Az iskolának és a baráti közösségnek már nagyobb az esélye, hogy befolyásolja. Saját példám erre a következő: Amikor beköltöztem Budapestre, adott volt a lehetőség, és kényelmes volt a szelektív szeméthyűjtés. Visszaköltöztem, és a családom is lassan rászokott, hogy bizonyos (de nem minden) szemetet szelektíven gyűjt.”

„Hiába hallja a gyermek az iskolában, hogy vigyázzon a környezetére, ha azt látja, hogy a szülő eldobja az utcán a szemetet.”

Olyan vélemények is megfogalmazódtak, hogy elsősorban nem az értékek, hanem az érdekek azok, amelyek felülírhatják az egyén környezethez való viszonyulását.

„A kényelem mindent felülír.”

4. 2. Szituációk, amelyekben egy környezeti szocializációs szintér döntő hatással volt a megkérdezettek

A 7. kérdésben arra kértem a válaszadókat, hogy idézzenek fel egy olyan esetet, amelyben a környezeti szocializáció főbb színtereinek (család, iskola, kortárs közösségek, média, egyházak, környezetvédelmi civil szervezetek, pártok) valamelyike döntő hatással volt a környezeti értékekhez való viszonyulásukra. A válaszadók többsége tudott ilyen példát hozni. Érdekes, hogy mindössze egy olyan válaszadó volt, aki olyan példát hozott fel, amelyben a jog ereje kényszerítette arra, hogy rávegye a környezettudatos magatartás fontosságára. Ezzel szemben sokan hangsúlyozták, hogy a környezet védelmét szolgáló jogszabályokat nem a mögöttük álló állami kényszerítő erő, hanem a környezeti értékek iránti elkötelezettségük miatt érzik magukra nézve kötelezőnek és tartják be. Erre utal egy balatongyöröki nyugdíjas hölgy válasza is:

„Alapvetően baráti és családi indíttatásból kezdtem el egyes hulladékfajtákat szelektíven gyűjteni, nem pedig a törvényi behatárolás miatt.”

Az egyetemisták közül többen említették, hogy a tanulmányaik során találkoztak olyan tanárokkal, akik inspirálóan hatottak rájuk és átértékelték a globális természeti problémákhoz fűződő viszonyukat. Többen leírták, hogy meghatározó olvasmányélményt jelentett számukra a Római Klub híres jelentése alapján íródott *Növekedés Határai* című könyv, amelyet Donella H. Meadows, Dennis Meadows és Jorgen Randers, az MIT kutatói írtak.

*„Az egyetemi tanárom két olyan kötelező olvasmányt adott fel, ami alapvetően befolyásolta a szemléletemet: Daniel Quinn: *Izmael, B története*.”*

„Hihetetlenül hálás vagyok, hogy olyan neves, környezetvédelem iránt elkötelezett tanárok taníthattak, mint dr. Bándi Gyula környezetjogász és Lányi András, a Szabad Kezdeményezések Hálózatának egyik alapítója. A mai napig hatással vannak a gondolkodásomra az ELTE-n hallgatott óráik.”

Több olyan válaszadó is volt, akire erős hatást gyakoroltak a rendszerváltás idején szerveződött környezetvédelmi mozgalmak. Ezek a mozgalmak több válaszadó számára a hatalommal való szembenállás „jelképei” is voltak, túl azon, hogy a szocializmusban háttérbe szorult környezetvédelmi problémakezelés elfogadhatatlan voltára mutattak rá. Szerintük a környezetterhelés társadalmi következményeivel csak egy demokratikus társadalom tud érdemben szembenézni és megbirkózni. A szennyezést ugyanis tudatosan társadalmi konfliktusként értelmezi, és ezért a megoldásába eleve bevonja az ügy valamennyi szereplőjét.

„A rendszerváltás (1989) után biztos voltam abban, hogy az előtte történt események (pl. Bős-Nagymarosi vízlépcső elleni tiltakozások) miatt nem választok antidemokratikus és baloldali politikai pártot a választásokon. Ezen okból lettem jobboldali szimpatizáns és szavazó is egyben, ami azóta is maradtam.”

A 120 megkérdezett közül 65-en említettek családdal kapcsolatos szituációt, 42-en iskolával kapcsolatos, 22-en a kortárs közösségek köréből, 14-en a médiából, 7-en egy civil szervezettel való találkozásukból hoztak példát. Négy válaszadó említett pártokat, az egyházak szerepét pedig mindössze ketten említették. Közülük az egyik a vegetarianizmus fontosságára utalt válaszával.

„Egy egyházi szervezettel való találkozás döbbsített rá arra, hogy a vegetáriánus életmód mennyivel fenntarthatóbb a húsevésnél.”

4. 3. A környezet védelméhez való viszony által okozott társadalmi konfliktusok

A 8. kérdésben arra kértem a válaszadókat, hogy nevezzék meg, hogy szerintük milyen konfliktusokat okozhat a társadalom különböző rétegei, csoportjai között a környezet védelméhez való viszony. Meglepően sokféle felvetéssel, ötlettel találkoztam. Túl a szinte mindenki által említett gazdag-szegény ellentétén, előkerültek olyan „törésvonalak” is,

amelyek a bevándorlók, nemzeti kisebbségek és a többségi társadalom tagjai, városiak és falusiak, hívők és ateisták, konzervatívok és liberálisok, globalisták és antiglobalisták, magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők és alacsonyabban iskolázottak között húzódnak.

A tehetősek és a kevésbé tehetősek közti konfliktust említő fele mellett érvelt, hogy a tehetősebbek életmódjába gyakrabban belefér a pazarlás. Az átlagnál jobb körülmények között élők nincsenek rákényszerülve, hogy spóroljanak, ami által a környezetterhelésük mérséklődne. Ők azok, akik megtehetik – és meg is teszik – hogy nagy fogyasztású autóval közlekedjenek, több ingatlan legyen a tulajdonukban és igénybe vegyenek olyan szolgáltatásokat (repülés, taxi, stb.) amelyek jelentősen növelik az ember ökológiai lábnyomát. Ezzel szemben a társadalom peremén élők, például a hajléktalanok, a mindennapi alapvető létszükségleteik kielégítésével vannak elfoglalva, számukra a környezetvédelem „úri huncutság.”

„A jómódúak, gazdagok többségében úgy vannak vele, hogy ők a világ, mindent megtehetnek, így a környezet sem olyan fontos számukra. A szegényebbek hamarabb hasznosítanak újra dolgokat.”

„A környezetvédelem csak akkor válik fontossá, ha a Maslow-piramison feljebb kapaszkodunk.”

Egy ezzel ellentétes vélekedés a gazdagok részéről – fejtették ki a válaszadók – hogy a nagyobb anyagi lehetőségek nem jelentik feltétlen azt, hogy ki is használja ezt a lehetőséget. Inkább életforma és igényesség, mintsem pénztárca függvénye, hogy ki mennyire környezetterhelően él. Emellett a jobb anyagi helyzetűek számára ott a lehetőség, hogy a nagyobb energiaigényüket „fenntartható módon” elégítsék ki. Vásárolhatnak olyan költséges termékeket, mint a napkollektor, a hibrid autó, vagy a geotermikus kazán. A szegények előtt sokkal kevesebb lehetőség áll.

„A szegényebb réteghez tartozó hiába szeretné védeni a környezetet, ha pl. fűtési szezonban nincs pénze csak fára, és a fa mellett esetleg mindenféle szemetet is eléget a kályhában. Alternatív energiára, vagy a ház szigetelésére pedig nem telik neki.”

„Növelheti a különbségeket, ellentéteket, hogy a gazdagabbak általában környezettudatosabbak, mint a szegények. E mellett a környezetbarát termékek sokszor drágábbak is, így a szegényeknek korlátozottabb a hozzáférés.”

„Konfliktust jelenthet a nincstelenek/szegények és a többség vagy a gazdagok között, pl. a szeméthyűjtéseknél a kukázás alkalmával történő szemétszétszórás.”

Más vélemények szerint nem anyagi helyzet kérdése, hogy ki mennyire környezettudatos. Sokkal meghatározóbb, hogy ki milyen családi mintát hoz magával otthonról, vagy, hogy mennyire iskolázott. Van-e elég ismerete, illetve tapasztalata például a hulladékkezeléssel és a fűtőkorszerűsítéssel kapcsolatban. Vagyis a mindennapi környezetvédelem nem pénz, hanem „gyerekszoba” kérdése.

„Az idő múlásával a környezetvédelem egyre inkább az emberek tudatába épül. Ez nem függ a társadalmi csoportoktól. Csak az intelligenciától.”

Olyan vélemények is előfordultak, hogy a konfliktusok nem a különböző, szociológiai értelemben vett csoportok között állnak fenn, hanem térbeli mintázatuk van: a közvetlen környezetünkben élőkre hat leginkább, hogy mennyire környezettudatosan viselkedünk. Erre utal a következő vélemény:

„Konfliktust okoz a szemetelés (egymás földjére hordják a szemetet), tüzgyújtás (szomszéd telke is leég), vízszennyezés. Van aki odafigyel másokra, de van aki nem.”

Voltak olyan válaszadók is, akik a nemzeti kisebbségek és a többségi társadalom között vélnek felismerni környezeti konfliktusokat. Véleményüket erősebb kifejezéseket használva adták tudtomra.

„Nézd meg a cigányok hozzáállását, majd egy adott pillanatban szólítsd meg egyiküket, amikor épp derékba tör egy facsemetét, s majd meg fogod tudni, milyen konfliktust okoz...”

Mások a gazdasági elit tagjai, pontosabban a környezet állapotát érintő beruházások döntéshozói, vezetői és a kisebb gazdasági és környezetvédelmi érdekérvényesítéssel rendelkező „átlagpolgárok” közötti konfliktusokra mutattak rá.

„Pl. beruházások esetében az adott helyen élő lakosság utólag értesül a telepíteni kívánt üzemről, tárolóról ... stb. -, mivel sok esetben a bevétel számít elsősorban, így nem figyelnek arra, hogy a zöld területek csökkenése milyen következményekkel jár/hat.”

Olyan vélemények is előfordultak, hogy bár léteznek konfliktusok, ezek nem tudnak felszínre kerülni, mivel az érintettek (a szennyezés okozói és a kár elszenvedői) egymástól távol, elkülönülten élnek és ritkán találják egymással szemben magukat. A környezeti károk sajátossága, hogy gyakran előfordulhat, hogy a szennyezés okozójára nem derül fény, mivel a szennyezés annyira diffúz és kiterjedt, hogy a keletkezési helye nem azonosítható. Nem csak térbeli, hanem időbeli is lehet ez az elkülönülés: például csak évekkel később bukkannak olyan tiltott, környezetkárosító tevékenységek nyomára, ahol a felelős már nem kérhető számon. Például azért, mert az elkövető már meghalt, vagy a felelős vállalat már gazdát váltott. Utóbbi esetben az egyéni felelősség nehezebben állapítható meg, mert a felelősségi körök összemosódhatnak.

„Nem tud éles konfliktus kiéleződni, mert a különböző nézetű emberek ritkán találják szemben egymással magukat a gyakorlatban, legfeljebb a közvetlenül egymás mellett élők.”

Mások a hívők és az ateisták közötti ellentétekre, a szekularizáció negatív hatásaira mutattak rá, mint konfliktustényezőre.

„A Bibliának rögtön az elején, a Teremtés Könyvében ott a parancs: őrizd és műveld (a földet)! De ugyanúgy a legtöbb vallásban ott van a környezetvédelem, csak a mai elnyugatiasodott ember már az önimádat kivételével minden vallástól eltávolodott. Ez okoz konfliktust.”

Megint mások pártpolitikai okokat véltek felfedezni a környezeti konfliktusok hátterében.

„A zöld ügyekkel kampányoló pártok tehetnek arról, hogy ott tartanak, és ott tartunk, ahol. Torgyán a rózsadombi villájából akarta irányítani a kiskgazdákat, az LMP szintén csak papol a vidékről, miközben Budapesten kívül alig kampányol. Amíg nem lesz ütőképes (nem görögdinnye!) zöld pártunk, ami a vidékfejlesztés és a környezetvédelem ügyét is felkarolja, addig nem lesz semmiféle szemléletváltás, csak söpörjük a szőnyeg alá a problémákat és gyűlnek a konfliktusok.”

4. 4. A környezeti konfliktusok feloldása

A 9. kérdés arra vonatkozott, hogy a 8. kérdésben felvetett környezeti konfliktusok hogyan oldhatóak fel. A kérdés annyira tág válaszlehetőségeket hagyott, hogy felsorolni is hosszú lenne, hogy mi mindenre mutattak rá a válaszadók. Amit többen észrevételeztek, az a szociális helyzet javítása volt. Sokan úgy vélték, hogy csak ezt követően van értelme a környezet védelméhez fűződő viszonyból adódó konfliktusok feloldásának. Ez visszautal arra, amit az előző kérdésben is felvetettek páran: hogy a tiszta és élhető környezet csak egy sokadlagos emberi létszükséglet, amely nem a Maslow-piramis legalján helyezkedik el. Ez a felfogás érthető, ha Magyarország környezeti állapotából indulunk ki. Vannak azonban olyan országok is, ahol a környezetszennyezés olyan alapvető létszükségleteket von meg a polgároktól, mint a mindennapi tiszta ivóvíz és élelem.

„Kenyeret, munkát... Utána lesz csak feloldható”

„Amennyiben mindenkinek lenne munkája, jobban élhetne, jobban tudna törődni a környezetével, mert kimászna a depresszióból, jobban tudna saját baján kívül mással is foglalkozni, törődni.”

Ezek a vélemények továbbgondolva arra is utalhatnak, hogy ha túl szigorúak a környezetvédelmi jogszabályok, akkor ezeket lehetetlen betartani, mert nincsenek meg a betartás gazdasági-érdekeltségi feltételei.

Egy másik, sokak által említett megoldás a környezeti nevelés. Többen rámutattak, hogy nincs környezettudatos társadalom környezettudatos egyének nélkül, ahogyan demokrácia sincsen demokraták nélkül. Éppen ezért támogatandó minden olyan törekvés, amely az állampolgárok környezetvédelmi intelligenciájának fejlesztését, ismereteik növelését tűzi ki célul.

„Sok-sok neveléssel. Úgy, hogy a családban, iskolában, környezetében azonos elvárásokkal találkozzon mindenki.”

„Tanulni, tanulni, tanulni... Ebben az egyben igaza volt a kopasznak.”

Mások a közvetlen törvényi szabályozás szükségességét hangoztatták a piaci ösztönzőkkel, a neveléssel és a szemléletformálás egyéb „puhább” eszközeivel szemben.

„A jelenlegi liberális hozzáállással sehogy... Szóval marad a szigorú törvényi szabályozás és ezek következetes betartása. Ebből értenek az emberek.”

A fentieken kívül előkerült még megoldásként a gazdasági szereplők tevékenységének szabályozása, a környezetvédelmi civil szervezetek nagyobb állami és uniós támogatása, a média szemléletformálása, az ismeretterjesztés és a felvilágosítás.

4. 5. A környezeti szocializáció intézményeinek hatékonyabbá tétele

Az utolsó (10.) kérdésben arra voltam kíváncsi, hogy a válaszadók szerint a környezeti szocializáció fontosabb színtereinek (család, iskola, kortárs közösségek, média, egyházak, környezetvédelmi civil szervezetek, pártok) szerepe hogyan tehető hatékonyabbá. Hasonlóan az előző kérdéshez ez is túl általánosnak bizonyult, így sokféle válasszal találkoztam. Volt, aki csak egy szocializációs intézménnyel kapcsolatban írta le a véleményét, mások a felsoroltak mindegyikéhez fűztek tanácsokat.

Sokan felhívták a figyelmet a következetességre és rámutattak arra, hogy az egyes intézmények gyakran egymással ellentétes hatást fejtenek ki, és előfordulhat, hogy kioltják a pozitív szocializációs hatásokat. Éppen ezért, arra kéne törekedni, hogy az állampolgárok minden oldalról pozitív megerősítést és jó példát kapjanak a környezeti értékekkel kapcsolatban. Ezt sajnos nehezíti – mutattak rá többen – a plurális média. Ma, amikor annyi információ ér minket a világból, és nem korlátoz minket semmi a hozzáférésben, minden megkérdőjelezhető. Nincsenek abszolút igazságok, a tényeket pedig gyakran felváltják a vélemények. Ebbe az irányba halad a híradás, a blogvilág és a nyomtatott sajtó: rövidebb cikkek, kevesebb tény, de több kommentár és szubjektívum – fejtették ki többen.

„Csak úgy ha a lehető legfiatalabb kortól folyamatosan minden oldalról pozitív megerősítést és példát tapasztal a gyermek, így talán pár év múlva elérhető a kívánt hatás...”

Mások, szintén a médiával kapcsolatban, pesszimistább véleményt közöltek. Szerintük a média képtelen betölteni olyan közérdekű szerepet, mint a környezettudatos viselkedésre való nevelés. Ez gyakran ellentétes a média jellegével, mert elsősorban a reklámpiar az, ami megteremti a média anyagi forrását. A reklámok célja pedig – a közérdekűeket leszámítva – a fogyasztásra való ösztönzés, amelyek gyakran ellenérdekeltek abban, hogy felhívják a pazarlásra, az önmérsékletre és a javak hatékony felhasználására a figyelmet, amelyek a környezettudatos magatartás alapelvei.

„Mit ér egy ismeretterjesztő film a kínai bányaszerencsétlenségekről, ha közben 50 reklámot kell végighallgatnunk az Ázsia Center akcióiról, a Kínában gyártott játékokról és arról, hogy vásárolj, vásárolj, vásárolj, mert megérdemled.”

„a média felszínes, közhelyes, lobbiknak kiszolgáltatott ezen csak az segítene ha független volna valóban...”

Megint mások optimistábban látták a média szerepét, és a reklámok negatív hatásai helyett a médiában rejlő hatékony szemléletformálási lehetőségeket emelték ki.

„Menő dolog zöldnek lenni. Jó érzés olvasni, hogy Görög Zita is odafigyel az öltözködésénél az állatok védelmére, és jó érzés, amikor a kislányom hazaállít azzal, hogy vigyem el az Alma együttes koncertjére. De az is jó érzés, amikor szembejön Illés Zoltán, környezetügyi államtitkár a hibridjével a rakparton. Szemléletváltás láthatatlanul... Nem adókkal, bírságokkal, meg száraz biológiaórákkal. Zöld fesztiválok, zöld celebek, zöld együttesek. Ez fogja meg az embereket. ”

Volt olyan válaszadó, aki a szocializációs intézmények közötti átjárás fontosságára, a pozitív szinergiák hatására hívta fel a figyelmet. Ennek nélkülözhetetlen eszközei az együttműködés, a partnerség és a nyitottság.

„Mennyiségi és minőségi javulás is kell. Többet kell erről beszélni és jóval magasabb színvonalon, minden értelmi szinten elérhetővé kell tenni a diszciplinákat. Ami még fontos lehet, az a szervezetek, intézmények közötti kollaborálás és átjárhatóság. Pl: civil szervezetek az iskolában, a családok bevonása stb.”

Voltak, akik az átjárhatóság fontossága mellett radikálisabb gazdasági és kulturális átalakításokban látták a megoldást. Úgy vélték, hogy amíg a gazdasági fejlődés elsődleges forrása a természeti kincsek elpusztítása, addig a média és a pártok nem fognak más mintákat nyújtani; ez meghatározza a kortárs közösségek hozzáállását; a kortárs közösségek pedig az új családok létrejöttének terepei.

Mások a pártok programjainak véleményezésével tettek megállapítást. Felhívták a figyelmet a térben és időben beszűkült gondolkodásmódban rejlő veszélyekre. Rövid távú politikai célok helyett hosszabb távú, stratégiai elképzeléseket sürgettek. Rámutattak arra, hogy a környezetvédelmi problémák megoldása hosszú távú elképzeléseket igényel, amely gyakran szembekerül a magyarországi négyéves politikai váltógazdaság természetével.

„... az a baj, hogy a pártok mind négyéves ciklusokban gondolkodnak, pedig a (környezetvédelmi) problémák nem csak négyévente keletkeznek.”

Sokan rámutattak arra is, hogy az attitűd három komponense (az érzelmi, a gondolati és a viselkedési) közül mindháromra kell hatnia a szocializációs színtereknek. Legfontosabb azonban, hogy a gondolatainkat és az érzelmeinket cselekvésbe vigyük át. Hogy ne csak a gondolatok szintjén értsünk egyet a környezetért aggódókkal, hanem a mindennapi rutinunk részévé váljon a környezetvédelem.

ÖSSZEFOGLALÁS

Dolgozatomban elsőként választ kerestem a szakirodalom alapján arra, hogy mit is értünk pontosan a környezeti szocializáció fogalma alatt. Rámutattam, hogy nincs egységes definíció erre nézve, viszont a különféle definíciók egyezést mutatnak abban, hogy a környezeti szocializáció nem azonos a környezetkímélő magatartás magunkévá tételével.

A 120 fős mintán végzett nem reprezentatív kvantitatív vizsgálataim rávilágítottak, hogy a környezeti szocializáció főbb színtereinek (család, iskola, kortárs közösségek, média, egyházak, környezetvédelmi civil szervezetek, pártok) szocializációs hatása és a kitöltők szociodemográfiai jellemzői között nyolc esetben szignifikáns kvadratikus korreláció van. A lineáris korrelációs vizsgálatok ugyanitt csak magasabb szignifikancia szint mellett vezettek elfogadható eredményekre. A nyolc korrelációból háromra a szakirodalom alapján magyarázatot kerestem, és találtam is. A maradék ötre is érdemes lenne mélyebb magyarázatot keresni, ami további kutatások tárgyát képezheti.

Érdemes lenne egy, a szociodemográfiai jellemzőkre nézve reprezentatívnak tekinthető mintán elvégezni ugyanezeket a kvantitatív vizsgálatokat. Ezt a KSH 2011-es népszámlálási adatainak felhasználásával, kvótás mintavétellel lehetne elérni.

Definiálni lehetne egy „bizalmi mutatót” a szocializációs színterek együttes hatására vonatkoztatva, amely egyénenként a színterek becsült hatásainak összege lenne. Érdemes lenne az így kapott, válaszadó egyénekre vonatkozó bizalmi mutatók és a válaszadók szociodemográfiai jellemzői között korrelációs vizsgálatokat végezni.

Érdemes lenne a reprezentatív kvantitatív vizsgálatot kiegészíteni egy kvalitatív (interjúkon alapuló) vizsgálattal, de nem a kvantitatív vizsgálattal egyidejűleg, hanem utólag, esetleges magyarázatot nyerve ezzel a szignifikáns korrelációs eredményekre.

FORRÁSOK

- ALBERT József (2001): *Helyi társadalmi konfliktusok a nyolcvanas és a kilencvenes években*, Veszprémi Egyetemi Kiadó, Veszprém.
- ALBERT József, LEVELEKI Magdolna (2010): *Szociológiai alapismeretek*, Veszprémi Egyetemi Kiadó, Veszprém.
- ALBERT József, FARKAS János (1997): *Környezetszociológia*, Veszprémi Egyetemi Kiadó, Veszprém.
- BÁNDI Gyula (2006): *Környezetjog*, Osiris Kiadó, Budapest.
- DINYAR, G. (2004): *A klímaváltozás*, HVG Kiadó, Budapest, 76. o.
- MEADOWS, D., RANDERS, J., MEADOWS, D. (2005): *A növekedés határai*, Kossuth Kiadó, Budapest.
- MOLNÁR Géza (2009): *Ember és természet – természet és ember*, Kairosz Kiadó, Budapest.
- DOBOSSY Imre, KULCSÁR László (2001): *Ökológiai tudat és viselkedés társadalmi tényezői*, Szociológia folyóirat, 1984/85. 3-4. sz., 311-327.
- ENYEDI Zsolt, KÖRÖSÉNYI András (2001): *Pártok és pártrendszerek*, Osiris Kiadó, Budapest.
- FICZERE Lajos, FORGÁCS Imre (2005): *Közigazgatási jog, különös rész*, Osiris Kiadó, Budapest.
- GIDDENS, A. (1995): *Szociológia*, Osiris Kiadó, Budapest.
- GOODLAND, R., DALY, H. (1996): *Environmental Sustainability. Universal and Non-negotiable*. Ecological Applications, 6(4), 1002-1017. o.
- HAVAS Péter (1998): *A környezeti szocializáció alternatívái*, Cédrus Folyóirat, 1998. 01. sz.
- HUNYADI György (1984): *Szociálpszichológia*, Gondolat Kiadó, Budapest.
- KEREKES Sándor, SZLÁVIK János (2003): *A környezeti menedzsment közgazdasági eszközei*, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest.
- KERN Tamás, SZABÓ Andrea (2010): *A politikai közéleti részvétel alakulása Magyarországon. Részvétel, képviselet, politikai változás*. Demokrácia Kutatások Magyar Központja Közhasznú Alapítvány, Budapest.

- LÁNYI András (2009): *Porcelán az elefántboltban – Az ökológiai politika kezdetei Magyarországon*, Heti Válasz Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest.
- MAX-NEEF, M., ELIZADE, A., HOPENHAYN, M. (1992): *Szükségletek és fejlődés*, Harmadik Part 1992, 13., 74-77.
- Obádovics J. Gyula (2009): *Valószínűségszámítás és matematikai statisztika*, Scolar Kiadó, Budapest.
- ROPOLYI László (2006): *Az internet természete*, Typotex Kiadó, Budapest.
- SCHULTZ, P. W., ZELEDNY, L. (1999): *Values as predictors of environmental concern and conservation behavior*, Journal of Cross-cultural Psychology 36, 457-475.
- STERN, P. C. (2000): *Toward a coherent theory of environmentally significant behavior*, Journal of Social Issues 56, 407-424.
- TAKÁCS-SÁNTA András (2008): *Bioszféra-átalakításunk nagy ugrásai*, L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- VÁRKONYI Anna (1995): *A tudatformálás szerepe a fenntartható gazdasághoz vezető úton*. Doktori Értekezés, BME, TTK, 1995.
- VIDA Gábor (2001): *Helyünk a bioszfériában*, Typotex Kiadó, Budapest.
- WHITE, L. (1967): *The Historical Roots of Our Ecological Crisis*. Science, Vol. 155. (March 10, 1967), pp. 1203-1207.
- Ismeretlen szerző (2010): *A fiatalok az új magyar demokráciában a politikai magatartás és részvétel aspektusából*. OTDK-dolgozat, forrás: <http://otdk.zskf.hu/Dolgozatok/211.pdf>

MELLÉKLET

A kutatásom alapjául szolgáló kérdőív

Kérdőív a környezeti szocializációról Pannon Egyetem Mérnöki Kar 2013-2014. A válaszadás önkéntes és névtelen!

Kedves Válaszadó!

Kérem, engedje meg, hogy a továbbiakban tegezzem. A következő kérdőív egy **környezetvédelmi szocializációról készített TDK kutatás részét** képezi, amelynek **átgondolt kitöltésével** Te is hozzájárulhatsz munkánk sikeréhez. Egy lényeges dologra már most felhívjuk a figyelmed: **nincsenek rossz és jó válaszok!** Csupán a környezet védelmével kapcsolatos szokásaidra és a véleményedre vagyunk kíváncsiak. Semmilyen olyan adat megadására nincs szükség, ami lehetővé tenné az azonosításod. A kérdőív eredményeinek értelmezésénél a minta átlagait, nem pedig az egyes résztvevők válaszait elemezzük. A jelenlegi kutatás céljáról és az adatok kiértékelése után az eredményekről szívesen tájékoztatlak, ha szeretnéd. Ezért, vagy bármilyen felmerült kérdéssel kapcsolatban fordulj hozzám bizalommal a d.szam@ffek.hu e-mail címen.

TÜRELMEDET ÉS SEGÍTSÉGED ELŐRE IS KÖSZÖNÖM!!!

Köszönettel:

Szám Dorottya
PE MK hallgató

1. kérdés: Jelöld 1-től 5-ig terjedő skálán, hogy a Te életében mekkora hatással voltak/vannak a környezethez való viszonyulásodra az alábbi intézmények? 1 = jelentéktelen az intézmény szerepe, 5 = döntő fontosságú az intézmény szerepe. (A kérdés az intézmények hatásának erősségére kérdez rá, függetlenül attól, hogy ez a hatás szerinted növeli vagy csökkenti-e a környezeti érzékenységedet.)

Szocializációs intézmény/hatása	1	2	3	4	5
Család					
Iskola					
Kortárs közösségek					
Média					
Egyházak					
Környezetvédelmi civil szervezetek					
Pártok					

2. kérdés: Jelöld 1-től 5-ig terjedő skálán hogy a Te életében mekkora hatással voltak/vannak a környezeti érzékenység növelésére az alábbi intézmények? 1 = csökkentette a környezeti érzékenység, 3 = nem gyakorolt rád hatást, 5 = növelte az intézmény a környezeti érzékenység. (Ez a kérdés arra irányul, hogy szerinted az intézmény negatív vagy pozitív hatást gyakorol a környezeti érzékenységre.)

Szocializációs intézmény/hatása	1	2	3	4	5
Család					
Iskola					
Kortárs közösségek					
Média					
Egyházak					
Környezetvédelmi civil szervezetek					
Pártok					

3. kérdés: Jelöld 1-től 5-ig terjedő skálán hogy a magyar társadalom életében mekkora hatással voltak/vannak a környezethez való viszonyulására az alábbi intézmények? 1 = jelentéktelen az intézmény szerepe, 5 = döntő fontosságú az intézmény szerepe. (A kérdés az intézmények hatásának erősségére kérdez rá, függetlenül attól, hogy ez a hatás szerinted növeli vagy csökkenti-e a társadalom környezeti érzékenységét.)

Szocializációs intézmény/hatása	1	2	3	4	5
Család					
Iskola					
Kortárs közösségek					
Média					
Egyházak					
Környezetvédelmi civil szervezetek					
Pártok					

4. kérdés: Jelölje 1-től 5-ig terjedő skálán hogy a magyar társadalom életében mekkora hatással voltak/vannak a környezeti érzékenység növelésére az alábbi intézmények? 1 = csökkentette a környezeti érzékenységét, 3 = nem gyakorolt rá hatást, 5 = növelte az intézmény a környezeti érzékenységet. (Ez a kérdés arra irányul, hogy szerinted az intézmény negatív vagy pozitív hatást gyakorol a társadalom környezeti érzékenységére.)

Szocializációs intézmény/hatása	1	2	3	4	5
Család					
Iskola					
Kortárs					

közösségek					
Média					
Egyházak					
Környezetvédelmi civil szervezetek					
Pártok					

5. kérdés: Jellemezd az alábbi szocializációs intézményeket a következő kérdések alapján: Homogénnek vagy heterogénnek ítéled meg az egyes intézmények környezeti szocializációs szerepét? Jelöld 1-től 5-ig terjedő skálán. 1=homogén, 5=heterogén. (Heterogén alatt a hatás sokrétűségét értem. Nyújt-e számodra környezeti ismereteket? Hat-e az érzelmeidre? Befolyásolja-e a cselekvésed?)

Szocializációs intézmény/hatása	1	2	3	4	5
Család					
Iskola					
Kortárs közösségek					
Média					
Egyházak					
Környezetvédelmi civil szervezetek					
Pártok					

6. kérdés: Hogyan véled: felülírhatja-e egy szocializációs intézmény egy másik hatását? (Például az iskola keretében tanult környezetvédelmi ismeret, hogy lehetőleg ne vásároljunk kicsi palackozású ásványvizet a kortársaink, barátainkkal való szórakozás közben megfigyeljük róla) Fel tudsz-e idézni, olyan esetet, amelyben ezt tapasztaltad?

7. kérdés: Fel tudsz-e idézni olyan esetet, amelyben egy intézmény döntő hatással volt a környezeti értékekhez való viszonyulásodra?

Család:

Iskola:

Kortárs közösségek:

Média:

Egyház:

Környezetvédelmi civil szervezetek:

Pártok:

8. kérdés: Szerinted milyen konfliktusokat okozhat a társadalom különböző rétegei között a környezet védelméhez való viszony?

9. kérdés: Szerinted hogyan oldhatóak fel ezek a konfliktusok?

10. kérdés: Szerinted hogyan tehető hatékonyabbá az alábbi intézmények környezeti nevelésben betöltött szerepe? (Környezeti nevelés alatt értem a környezetvédelmi ismeretek átadását, egy környezetvédelmi ügy fontosságára való felhívást az érzelmeken keresztül, a társadalmi részvétel ösztönzését egy környezetvédelmi ügyben.)

Család:

Iskola:

Kortárs közösségek:

Média:

Egyház:

Környezetvédelmi civil szervezetek:

Pártok:

Demográfia

1. Korod:

év

2. Nemed:

☐ nő ☐ férfi

3. Végzettséged (befejezett):

☐ 8 általános ☐ szakmunkás ☐ középiskolai érettségi ☐ felsőfokú

4. Foglalkozásod:

☐ szellemi (beosztott) ☐ szellemi (vezető) ☐ fizikai ☐ tanuló ☐ munkanélküli/inaktív

5. Állandó lakhelyed:

☐ Budapest ☐ egyéb megyeszékhely ☐ város ☐ község

6. Melyik társadalmi osztályba sorolnád magadat?

☐ szegény ☐ alsó-középosztály ☐ középosztály ☐ felső-középosztály ☐ gazdag

Válaszaidat köszönjük! 😊

<http://online-kerdoiv.com/index/view/hash/4e8b1ded4c4a23f22d3599b0d368282e>